

שבט תשפ"ב 2021

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

מחונן פדגוגי - שאלון ההגבר

שאלון 29381

קיץ תשפ"א

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.

אין לעשות במסמך כל שימוש מסחרי ללא קבלת אישור בכתב מהמפמ"ר בלהה גליקסברג.

בס"ד

אל: המחנכים להיסטוריה בחמ"ד המלמדים את יחידות ההגבר (יחידות 4-5)

מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

שמחה לשלוח אליכם את המחונן הפדגוגי של שאלון 29381 שהתקיים במועד הקיץ תשפ"א.

ברכת תודה למדריכה הארצית אבישג פרידמן ולצוות מכון סאלד על כתיבת המחונן.

מבנה המחונן הפדגוגי:

א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות

ב. הצגת התשובות האפשריות

ג. סעיף "שימו לב" - המלצות כיצד לתרגל חומר ומבנה שאלות עם התלמידים.

הלמידה מתוך המחונן ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים:

*שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה

*שליטה בציר הזמן והמקום המופיע בשאלות הבחינה

*התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם

*התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה

*דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה

*הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

• "ציין" - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל בלי לפרט.

• "הצג" - על התלמיד לפרט את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע.

כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. אין צורך להסביר. לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.

• "הסבר" - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים.

• "השווה" - על התלמיד לבדוק את הדומה והשונה בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.

• "נמק" (בסס) - על התלמיד לבסס דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.

• "הדגם" - על התלמיד להביא דוגמה לביסוס או להבהרה.

חשוב להזכיר ש...

• התשובה במחווך מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווך. תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.

• התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווך. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.

• בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.

• בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכן. בשאלות אלה התלמיד יידרש למבנה תשובה שיציג את המטלות ויסביר את הקשר ביניהן.

● שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני.

● יש שאלות המתוחמות בזמן ומקום ויש לדרוש מהתלמיד להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.

● יש להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.

● מחברות הבגרות הנבדקות הן מחברות סרוקות. יש להנחות את התלמידים להקפיד על כתב גדול וברור, להשאיר רווחים בין שורה לשורה, לכתוב בעט חזק וכן לשמור על שוליים בצדי העמודים וכן בראש העמוד ובתחתיתו. חשוב לכתוב את מספרי שאלות המדויקים כפי שמופיע בשאלון.

● אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטיוטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד (הימני) שמשמש כטיוטה יש למתוח קו אלכסוני.

● התלמיד נדרש בבחינה לכתוב תשובות נושא. חשוב לעבוד עם התלמידים על כתיבה מפותחת ומורחבת, שבה התלמיד מפגין שליטה בתמונה הכללית, לצד עמידה על פרטים היסטוריים.

● התלמיד נדרש להשקיע מחשבה בבחירה נכונה של השאלות. כדי לכתוב תשובת נושא יש ר לבחור מראש את השאלה שבה התלמיד יכול להביא את מלוא ידיעותיו לידי ביטוי. מומלץ להנחות את התלמידים לכתוב ראשי פרקים לפני תחילת הכתיבה המפורטת.

● כאשר תלמיד נדרש לענות לפי קטע מקור ("על פי הקטע") עליו להתייחס למקור. כאשר נדרש, בנוסף על כך, ביסוס על ידע ("על פי מה שלמדתי") חובה להוסיף מידע נוסף ושונה מהמופיע במקור.

● על התלמידים להכיר את המושג "מאפיינים" ולדעת להציג מאפיינים כאשר אלו נדרשים. לעיתים תלמידים כותבים על אירועים כאשר נדרשים מאפיינים, וחסרה אצלם ההכללה מעבר לאירוע הבודד.

● התלמידים נדרשים לעיתים להביע עמדה ולבסס אותה. בביסוס העמדה יש לציין את העמדה, להציג אותה ולבסס אותה על מידע היסטורי.

● בשאלות העוסקות ביחידת קרקוב, התלמיד צריך להפגין שליטה במידע הייחודי לקרקוב. תלמיד שענה באופן כללי על תקופת השואה לא יוכל לקבל ניקוד מלא.

בהצלחה רבה

בלהה

נושא 1 — הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם

השנייה,

והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948-1967

פרק ראשון

1. עליית יהודי צפון אפריקה בשנות החמישים והשישים

הקטע שלפניך עוסק בעלייה מצפון אפריקה. קרא אותו וענה על הסעיפים א–ב שאחריו.

מעולם בתולדות שיבת ציון של ימינו לא תוקנו תקנות דרקוניות [נוקשות] כל כך בנוגע לעלייה [...]. המשמעות המיידית של החלטה זו הייתה פיצול משפחות: הזקנים, הנכים והבלתי כשירים לעבודה הושארו במרוקו, ואילו הצעירים והכשירים עלו לארץ.

(מעובד על פי מ' ליסק, בתוך: ח' סעדון [עורך], **בגלוי ובסתור: העליות הגדולות מארצות האסלאם** [1967–1948],

מכון בן צבי, תש"ס, עמ' 22)

א. על פי הקטע, **הצג** את מדיניות העלייה שנקטה מדינת ישראל בנוגע ליהודי צפון אפריקה בשנות החמישים והשישים.

על פי מה שלמדת, **הסבר** שניים מן השיקולים לקביעת מדיניות זו.

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, **הסבר** שתי סיבות לביקורת שעוררה מדיניות עלייה זו.

עליית יהודי צפון אפריקה בשנות החמישים והשישים

א. **הצג** את מדיניות העלייה המתוארת בקטע זה

בקטע מוצגת עלייה מבוקרת (סלקטיבית).

לפי דפוס עלייה זה, לא העלו את כל היהודים ששאפו לעלות, אלא רק מקצתם, לאחר שעברו מיון.

אלה שאושר להם לעלות היו הצעירים, הבריאים והכשירים לעבודה. [במהלך השנים שונו הקריטריונים והותר גם לבלתי כשירים לעלות אם משפחתם תמכה בהם, וכן הועלה בהדרגה הגיל המרבי של המפרנס העיקרי].

הסבר שני שיקולים לקביעת מדיניות זו

– המצב הכלכלי הקשה של מדינת ישראל הצעירה, בעיקר לאחר קליטת גלי העלייה ההמונית.

- ההכרה כי ליהודים בארצות שמהן הגיעה העלייה המבוקרת לא נשקפת סכנה קיומית מיידית.
- הרצון להבטיח את שגשוג המדינה באמצעות קליטה יעילה של העולים.
- החשש של השלטון בארץ מאיבוד ההגמוניה החברתית (בגלל השוני הדמוגרפי בין העולים לוותיקים).

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר את הביקורת שעוררה מדיניות עלייה זו

- מדיניות העלייה הסלקטיבית גרמה להפרדת משפחות.
 - זו הייתה הפעם הראשונה בתולדות "שיבת ציון" המודרנית שהונהגו תקנות נוקשות בנוגע לעלייה ומדיניות זו יצרה תחושת אפליה.
 - מדיניות העלייה הסלקטיבית מהווה סתירה לחזון הציוני שעל פיו כל יהודי זכאי לעלות לארץ-ישראל.
 - תהליך המיון היה משפיל, גרם לתחושות קיפוח ומרירות.
- פירוט:** סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 18-20, 81-82.

2. יהודי לוב

- א. הצג שלוש מן הפעולות שנקטו החיילים הארץ-ישראלים ששירתו בצבא הבריטי כדי לסייע ליהודי לוב במהלך מלחמת העולם השנייה ואחריה.**
- הסבר** מדוע היו יהודי לוב במצב קשה שבגללו נדרש להם סיוע.
- ב. הצג שניים מן הגורמים לפרעות ביהודי לוב בחודש נובמבר 1945.**
- הסבר** את השפעת הפרעות על הפעילות הציונית בלוב.

יהודי לוב

- א. הצג שלוש מפעולות הסיוע של החיילים הארץ-ישראלים ליהודי לוב במהלך מלחמת העולם השנייה ואחריה**
- לימדו בבתי הספר היהודיים: עברית, שירי מולדת והווי החיים בארץ-ישראל וסייעו בהטמעת תוכנית לימודים ארץ-ישראלית.

- שיקמו את בניין בית הספר הקהילתי.
- הבריחו ספרי לימוד מארץ ישראל, כתבי עת, ספרים בעברית לספריות בבתי הספר ולמרכזים קהילתיים.
- גייסו כספים לפעילויות בתי הספר ממקורות שונים (הקהילה במצרים, התנועה הציונית, הגוינט).
- פתחו מרפאות לעזרה רפואית.
- חידשו את הפעולות של קק"ל.
- סייעו בהקמת מסגרת של תנועת "החלוץ" בלוב.
- הבריחו שליחים מארץ ישראל.
- הבריחו יהודים מלוב לארץ ישראל במדים בריטיים וכן הוציאו צעירות מלוב במסגרת נישואין פיקטיביים וסייעו בהשגת סרטיפיקטים למשפחות ברוכות ילדים.
- סייעו במזון לילדים ממנות המזון של הצבא הבריטי, ארגנו מגבית בין החיילים לביגוד והנעלה לנוזקים, והעניקו עזרה כלכלית ממחסני הצבא ומרכוש שננטש במלחמה.
- סייעו בשמירה על הרבעים שבהם חיו היהודים כדי למנוע מעשי שוד, ביזה ואונס.
- הכשירו סגל מדריכים ומורים בני המקום, כדי שיוכלו למלא את מקומם כשיחזרו לארץ.
- שימשו זרז לתחיית התנועה הציונית בלוב.

הסבר מדוע היו יהודי לוב במצב קשה שדרש סיוע

- במהלך מלחמת העולם השנייה הייתה לוב מוקד קרבות בין הצבא הבריטי ובין הצבא האיטלקי ולכן היהודים סבלו מהמעבר בין הכוחות השונים. בתחילת המלחמה הייתה לוב תחת שליטה איטלקית, והאיטלקים הפלו את היהודים לרעה. בהמשך לוב נכבשה בידי הבריטים, ומצבם של היהודים השתפר, אך האיטלקים כבשו אותה שנית מידי הבריטים – ונקמו ביהודים על השמחה שהפגינו כלפי הבריטים. [לבסוף נכבשה לוב שוב בידי הבריטים].

– השלטון האיטלקי החיל על יהודי לוב את חוקי הגזע שהפלו אותם לרעה, יהודים גורשו למחנות כפייה באיטליה ולאחר מכן באירופה, גברים גויסו לעבודות כפייה בחזית ולכן נזקקו לסיוע.

פירוט: סעדון, במחתרת, עמ' 55-62, 68.

ב. הצג שניים מן הגורמים לפרעות ביהודי לוב בנובמבר 1945

– פריחה של קבוצות ותנועות לאומיות - בעקבות אירועי המלחמה, הייתה פריחה של קבוצות ותנועות לאומיות שתבעו עצמאות מלאה לאלתר, והשתדלו לעורר את התודעה הלאומית ואת שנאת הזרים.

– תעמולה אנטישמית - הארגונים הלאומיים הלובים ניצלו בתעמולה שלהם שמועות על מעשי אכזריות של יהודים כלפי מוסלמים בארץ-ישראל, ונגד המקומות הקדושים, כדרך לקידום מאבקם להשגת העצמאות.

– המצב הכלכלי בלוב - בעקבות תסכול לנוכח המצב הכלכלי הקשה של המשק הלובי (קיפאון כלכלי, מיתון מעמיק, אבטלה גואה) נעשו היהודים "שעיר לעזאזל", שנגדו אפשר לכוון את המרירות והטינה המצטברת של ההמונים.

– הפעילות הציונית - החידוש וההאצה של הפעילות הציונית עוררו מורת רוח ורגשות אנטי יהודיים, בעיקר לנוכח התפתחות הסכסוך הערבי-יהודי בארץ-ישראל.

– המנהל הבריטי - (שהיה מושפע מן המתרחש בארץ-ישראל) נקט עמדה פסיבית ונמנע מלנקוט אמצעים תקיפים ומיידיים נגד מתפרעים ערבים שהחלו לפגוע ביהודים. מדיניות זו עודדה את הערבים להעלות את רמת האלימות.

הסבר את השפעת הפרעות על הפעילות הציונית בלוב

– הפרעות גרמו לתחושת חוסר ביטחון, לכן הנוער [בוגרי תנועות הנוער] החלו בהתארגנות להקמת ארגון הגנה בסיוע שליח מארץ-ישראל: הכנת נשק והסתרתו, איסוף מידע, אימונים והקמת חוליות קישור.

– הפרעות גרמו לתחושת חוסר שייכות, ולכן נוצר רצון לעלות לארץ. בקרב מרבית מבני הקהילה גמלה החלטה לעזוב את לוב ולעלות לארץ-ישראל.

פירוט: סעדון, במחתרת, עמ' 63-68.

פרק שני

3. **הסבר שניים** מן השיקולים שהובילו להחלטה של מנהיגי היישוב לעודד עלייה מארצות האסלאם בתקופת מלחמת העולם השנייה.
הצג שני קשיים בארגון העלייה מארצות האסלאם בתקופה זו.

הסבר שניים מן השיקולים שהובילו להחלטה לעודד עלייה מארצות האסלאם בתקופת מלחמת העולם השנייה

- צמצום העלייה מאירופה: בגלל המלחמה נותקו נתיבי התחבורה מאירופה לארץ-ישראל ולכן הופנו הכוחות לארצות האסלאם.
- צורך להעלות יהודים לארץ-ישראל כדי להגביר את כוחו של היישוב.
- חשש מפני טבח ביהודי ארצות האסלאם, בגלל העוינות הגוברת כלפיהם בשל הסכסוך הערבי-יהודי בארץ-ישראל.

הצג שני קשיים בארגון העלייה מארצות האסלאם

- קושי בשמירה על קשר בין החברים בתאי "ההגנה" שארגנו את העלייה.
 - התנגדות מנהיגי הקהילות [שחששו שההתארגנות לעלייה תסכן את הקהילה].
 - קושי במציאת נתיבים אפשריים לעלייה, דרך ארצות עוינות.
- פירוט: סעזון, במחותרת, עמ' 16-17, 88-89.

4. **הסבר שניים** מן הגורמים שהובילו לחיסול הקהילה היהודית בעירק.

הסבר מדוע הוגדרה עליית יהודי עירק "עליית הצלה".

הסבר שניים מן הגורמים שהובילו לחיסול הקהילה היהודית בעירק

- התפתחות הסכסוך הערבי-ישראלי גרמה להתגברות המתיחות בין יהודים למוסלמים.
- הפרהוד ב'1941 גרם ליהודים לחפש פתרונות אחרים.
- תמיכת האליטה העירקית בציר האיטלקי-נאצי שגרמה להרעה במצב היהודים.

– התיישבות חאגי' אמין אל חוסייני בעירק אחרי שברח מארץ-ישראל הגבירה את החשש של היהודים.

הסבר מדוע הוגדרה עלייה זו "עליית הצלה"

– עירק נטלה תפקיד פעיל במלחמה נגד מדינת ישראל הצעירה, ועם פרוץ הקרבות שררה שם חשדנות קשה כלפי היהודים, נערכו משפטי ראווה והושמעו איומים ולכן היה צורך להציל את יהודי עירק.

– החמרת הבעיות הכלכליות בעירק הגבירה את התסיסה נגד היהודים. התרחשו התקפות על יהודים ברחובות ולכן היה צורך להציל את יהודי עירק.

– היהודים נרשמו לעלייה ומצאו את עצמם במהרה ללא אזרחות (בגלל "חוק הוויתור על הנתינות"), ללא תעסוקה ותחת איום להיות מגורשים אל מחוץ לגבולות עירק ולכן היה צורך להציל את יהודי עירק.

פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 64-66, 70, 75.

נושא 2 - "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם

בימי הביניים

פרק ראשון

5. גניזת קהיר

- א. ציין שני סוגי מקורות שהתגלו בגניזת קהיר. הסבר מדוע נגנזו מקורות אלה.
- ב. לפניך קטע ממכתב משנת 1060 שהתגלה בגניזה. את המכתב כתב סוחר יהודי לסוחר יהודי אחר, בנוגע לשני סוחרים מוסלמים שעימם הוא בקשרי מסחר. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.

מטרת מכתבי אליך היא להמליץ על שני האנשים שימסרו מכתב זה לידיך. שמם: מנאללה וקאסם אלפֶדְוִי. שני אנשים מצוינים, מהטובים והנאמנים שבבריות. אם תרצה לשלוח איתם סחורה משלך לידידיך, שלח. הם ביקשוני לבקש ממך שתפרוס חסותך עליהם ותדאג להם ותמכור את סחורתם ושתהיה איתם בזמן הקניות, גם אם תיאלץ לעזוב את עסקיך ליום יומיים. עליהם לקנות סחורות בשוק אבני החן: חרוזים ודברים דומים. תקוותי שישבו אסירי תודה ושצורכיהם ימולאו כראוי. אם תזדמן לך סחורה, שלח אותה בידיהם. הם אנשים נאמנים. רצוני שתשמור על שמי הטוב ותפעל באופן שאוכל להודות לך עליו, בעזרת האל.

(בתוך: מ' פרנקל, מעיל תשבץ – מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, המזכירות הפדגוגית, תשס"ח, עמ' 80)

- על פי המכתב ועל פי מה שלמדת, הסבר מה אפשר ללמוד על חיי המסחר של היהודים ממקורות שהתגלו בגניזה. בסס את תשובתך על שת דוגמאות מן המכתב.
- ג. על פי מה שלמדת, ציין סוג אחר של מקור שממנו אפשר ללמוד על חיי המסחר של היהודים בימי הביניים.
- הסבר כיצד לומדים ממנו על כך.

הגניזה הקהירית

א. ציין שני סוגי מקורות שהתגלו בגניזה הקהירית

- כתבי קודש יהודיים [כמו ספרי הלכה וחיבורי הגות].
- דברי חול שנכתבו בעברית [כמו מכתבים אישיים, מסמכי קהילות ורשימות].

הסבר מדוע מקורות אלה נגנזו

- מקורות אלו נגנזו כי היהודים נהגו שלא לזרוק סתם כתבים שיש בהם ממד של קדושה, אם מצד התוכן אם מצד השפה שהיא שפת קודש. כשכבר לא היו ראויים לשימוש, נהגו לגנוז אותם לפני הבאה לקבורה.

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 5-6.

ב. על פי המכתב ועל פי מה שלמדת, הסבר מה אפשר ללמוד על חיי המסחר של היהודים ממקורות שהתגלו בגניזה. בסס את תשובתך על שתי דוגמאות מן המכתב

- מן המכתב לומדים על מאפיינים של המסחר, כמו ה"מעאמלה": שיתוף פעולה עם סוחרים יהודים אחרים.

שיתוף הפעולה התבטא במתן שירותים שונים הקשורים במסחר ללא תמורה, מתוך ציפייה לקבל שירותים דומים בעתיד. במכתב: "...שתפרוס חסותך עליהם ותדאג להם ותמכור את סחורתם ושתהיה איתם בזמן הקניות גם אם תיאלץ לעזוב את עסקיך ליום יומיים".

- מן המכתב לומדים כי הבסיס של שיתוף הפעולה בין סוחרים היה הסתמכות על היכרות אישית ואמון. במכתב: "מטרת מכתבי אליך היא להמליץ" / "הם אנשים נאמנים" / "רצוני שתשמור על שמי הטוב".

- מן המכתב לומדים שהיו קשרי מסחר בין יהודים למוסלמים. נושאי המכתב הם מוסלמים והכותב והנמען יהודים.

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 5-6, 106-107.

ג. על פי מה שלמדת, ציין סוג אחר של מקור שממנו אפשר ללמוד על חיי המסחר של היהודים בימי הביניים. הסבר כיצד לומדים ממנו על כך

– כתבים שונים של יהודים בני התקופה: מן הפרשנות על התלמוד אפשר ללמוד על המסחר בתקופתם / מתוך שו"תים שבהם לפעמים נשאלו שאלות הנוגעות למסחר אפשר ללמוד על המסחר.

– ספרי הלכה מוסלמיים שמהם אפשר ללמוד על היחסים בין יהודים למוסלמים.

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 105.

6. מיעוט יהודי בעולם מוסלמי

א. הסבר שניים מן הגורמים שאפשרו לשמר את האחדות בין המרכז היהודי בבבל לבין בתי המדרש בספרד במאה העשירית.

ב. לפני שקיעת מוסדות ההנהגה היהודיים בבבל ובארץ-ישראל היו קהילות יהודיות גם במקומות אחרים. ציין שמות של שתי קהילות מחוץ לבבל ולארץ-ישראל. הצג כיצד העצמאות של הקהילות שציינת באה לידי ביטוי.

ג. הצג שני רכיבים מ"חוזה החסות", שקבע את מעמדם של היהודים בארצות האסלאם. הסבר את המתח שבין המושגים "חוזה" ל"חסות".

א. הסבר שניים מן הגורמים שאפשרו לשמר את האחדות בין המרכז היהודי בבבל לבין בתי המדרש בספרד במאה העשירית

– השלטון המוסלמי המשותף במרחב גדול אפשר מעבר של אנשים ורעיונות וכך לשמור על האחדות בין המרכזים.

– מסורת ההלכה הבבלית שעמדה בבסיס הפעילות של בתי המדרש העצמאיים יצרה בסיס משותף ואחדותי בין המרכזים.

– מסחר: תחת השלטון האחיד נוצרה מסגרת של מסחר בינלאומי, שסייע בשמירה וטיפוח קשרים בין המרכזים.

– שפות משותפות : ערבית ועברית, שאפשרו שיח משותף בין המרכזים.

ב. ציין שמות של שתי קהילות

– קורדובה / ספרד

– פס / צפון אפריקה

– קהיר / מצרים

הצג כיצד העצמאות של הקהילות שצינת באה לידי ביטוי

– בקהילות אלה התקיימו בתי מדרש מקומיים שבראשם עמדו חכמים מקומיים.

– בקהילות אלה לא התייעצו בכל עניין עם חכמי בבל. [למרות שהלימוד והפסיקה היו על בסיס התלמוד הבבלי].

פירוט : פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 47.

ג. הצג שני רכיבים מ"חווה החסות", שקבע את מעמדם של היהודים בארצות האסלאם

– מס החסות : בני החסות צריכים לשלם מס שנתי : ג'זיה. דיימי שלא שילם את המס, מותר היה לפגוע בו / תשלום המס ביטא את עליונות המוסלמים / המס היה נטל כלכלי על בני החסות, אך התשלום ערב במידה מסוימת לביטחונם.

– הכרה בעליונות האסלאם : בני החסות צריכים להכיר בשלטון המוסלמי. [עם הזמן נוספו להכרה זו הגבלות שונות במטרה להשפיל את בני החסות ולהאדיר את האסלאם. ההגבלות האלה קובצו ב"תנאי עומר"].

הסבר את המתח המתמיד בין המושגים "חווה" ל"חסות"

“חווה” מבטא הדדיות, התחייבות הדדית שיש בה זכויות וחובות. חווה מושג בדרך כלל באמצעות הסכם. שני הצדדים מחויבים אליו, ואפשר להפר אותו רק אם הצד האחר הפר אותו.

המושג "חסות" מבטא חוסר שוויון. יש צד חזק שמעניק חסות, ויכול לבטל אותה כרצונו.

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 54-56.

פרק שני

7. **הסבר** את התפיסה של הרמב"ם בנוגע למעמדו הדתי של האסלאם.
הצג שתי פסיקות של הרמב"ם שבהן התפיסה שהסברת באה לידי ביטוי.

הסבר את התפיסה של הרמב"ם בנוגע למעמדו הדתי של האסלאם

האסלאם אינו עבודה זרה כי המוסלמים מאמינים באל אחד ומופשט.

בתשובתך הצג שתי פסיקות של הרמב"ם שבהן התפיסה שלו בנוגע למעמדו הדתי של האסלאם

באה לידי ביטוי

- היתר לשתות וליהנות מיין של מוסלמים [כי אינו נחשב יין נסך].
- באגרת לעובדיה הגר הוא מסביר שהמנהגים המוסלמיים שמזכירים מנהגי עבודה זרה מקורם אחר ואינם עבודה זרה.
- אגרת השמד: הרמב"ם פסק כי עד שיוכלו היהודים לעזוב את המדינה המכריחה אותם להתאסלם, מותר להם להתנהג כלפי חוץ כמוסלמים ולשמור על זהותם בסתר. [אילו האסלאם היה עבודה זרה, הוא היה נכלל בעבירות "ייהרג ואל יעבור"].
- היחס של הרמב"ם לאסלאם היה כאל "שמד קל": בלי הכרח לעבוד עבודה זרה, ועם אפשרות להמשיך להתקיים כקהילה, ולקיים מצוות בסתר. [הוא עודד את היהודים לנדוד ולחפש מקום בו יוכלו להיות יהודים בגלוי, אך לא העמיד אותם בפני הבחירה בין נדודים למוות / הוא הצדיק את קיומם כאנוסים, דבר שקל יותר לעמוד בו מאשר נדודים או מוות על קידוש ה'].

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 70-75.

8. במאה השמינית היה מתח בין המרכז היהודי בבבל ובין המרכז בארץ-ישראל, וכוחו של המרכז הבבלי עלה.

הצג שני נימוקים של המרכז הבבלי לטענה שלו כי הוא עדיף על המרכז הארץ-ישראלי.

הסבר שתי סיבות שבגללן מנהגי בבל התקבלו בעולם היהודי.

הצג שני נימוקים של המרכז הבבלי לטענה שלו כי הוא עדיף על המרכז הארץ-ישראלי

– בבבל הייתה מסורת רצופה.

– מנהגי ארץ-ישראל הם מנהגי שמד [שנוצרו כתוצאה מרדיפות ואיסור על קיום מצוות] לעומת מנהגי בבל.

הסבר שתי סיבות שבגללן מנהגי בבל התקבלו בעולם היהודי

– הפעילות הנמרצת של חכמי בבל להפצת התלמוד הבבלי הובילה לכך שהמסורת ההלכתית הבבלית התקבלה בכל תפוצות ישראל.

– האחדות הלשונית, הכלכלית והתרבותית בעולם האסלאם הקלו על הפצת התלמוד הבבלי.

– הגירה של יהודים מבבל לארץ-ישראל, שהקימו קהילות בבליות ששימרו את זיקתן למסורת הבבלית.

– חוסר היכולת של המרכז הארץ-ישראלי לשמור על כוחו אפילו בסוגיות שבאופן מסורתי ניתנו להכרעתו כמו המחלוקת על הלוח.

פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 38-40.

נושא 3 — קהילת יהודי קרקוב

פרק ראשון

9. סולידריות

א. "במצבים של מצוקה קיצונית החיים תלויים בסולידריות".

(ט' דה'פרה, בתוך: י' באומלתידור, רוחקה ושתי הרבקות: מנהיגות קבוצת ה"צנרשאפט" בפלשוב, מט"ח, 1995)

הסבר קביעה זו. בסס את תשובתך על שתי דוגמאות מגטו קרקוב: אחת בנוגע ליחסים בין יהודים ליהודים ואחת – בין פולנים ליהודים.

ב. הצג שני יסודות משותפים שעליהם נבנתה קבוצת ה"צנרשאפט".

הצג קבוצה אחרת שפעלה בקרקוב בתקופת השואה והתגבשה על בסיס אחד מן היסודות שהצגת.

ג. ציין ערך אחר שאפשר ללמוד מקבוצת ה"צנרשאפט" (בסעיף זה לא תוכל לכתוב על סולידריות).

הסבר כיצד הערך שצינת בא לידי ביטוי בפעילות הקבוצה.

סולידריות

א. הסבר הקביעה של דה פרה

על פי דה פרה, ישנם מצבים שבהם אדם לא יכול להסתדר בלי עזרה של אנשים אחרים ובלי ערבות הדדית. החיים, או השפיות, תלויים בסיוע ובתמיכה שאנשים מושיטים זה לזה.

דוגמה לסולידריות בין יהודים ליהודים בקרקוב

— "מוסד העזרה העצמית", שהוקם כדי להעניק סיוע סוציאלי. דאג להקמת מטבחים ציבוריים בגטו / לחלוקת בגדים ונעליים / פעל בשיתוף עם מחלקת העזרה הסוציאלית של היודנראט.

- מורים ורבנים שהמשיכו בעבודתם בגטו, גם כשהיא נאסרה, והעניקו תמיכה רוחנית ליהודים שרצו בכך. [לדוגמה: דוד קורצמן / ר' לזר פנצ'ר].
- מנהיגי תנועות הנוער שחזרו לקרקוב למרות שהבינו שעדיף לברוח. רובם לא הצליחו לבסוף להציל את חייהם, אולם בכך שחזרו לגטו ושהו בו הם סייעו לבני נוער רבים לקיים חיים משמעותיים.
- מנהיגי היודנראט שנתנו אשרות עבודה / לא סיפקו רשימות מלאות לגירושים.
- יהודים שעודדו אחד את השני בבית המרקחת של פנקייוויץ.

דוגמה לסולידריות בין פולנים ליהודים בקרקוב

- פולנים שסיפקו ליהודים מקום עבודה בתנאים סבירים, ועל ידי כך ניצלו חייהם. בגטו קרקוב פעל בית המלאכה של שינדלר / בית המלאכה מדריטש / מפעל אופטימה.
 - בית המרקחת של תדיאוש פנקייוויץ, שסייע בתחומים רבים בגטו.
 - פולנים שעזרו ליהודים בדרכים שונות. שמרו על רכוש של ידידים יהודים / העבירו מזון לגטו [או סיוע אחר].
 - החבאת ילדים יהודיים אצל גויים בזהות בדויה.
- פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 41-42, 47-53, 58.

שימו לב!

- יש ללמוד את המאמר על הצינרשאפט. המושגים: סולידריות ויסודות משותפים מופיעים במאמר. מי שלמד מתוך סיכום ולא קרא ולמד את המאמר עצמו לא יכול היה לענות על השאלה. חלק מהלימוד במגמה הוא התמודדות עם קריאת מאמר.
 - בשאלות על קרקוב יש להתייחס לדוגמאות הייחודיות לקרקוב בלבד. לא מתקבלות דוגמאות כלליות מתקופת השואה.
- ב.** הצג שני יסודות משותפים שעליהם נבנתה קבוצת הצנרשאפט
- רקע (מוצא): גליצאיות מלידה / בנות למשפחות חסידיות / בנות למשפחות ברוכות ילדים / קירבה משפחתית / מן המעמד הזעיר-בורגני [בבעלות משפחת שנצר הייתה חנות לקונפקציה

ופרוות, בבעלות משפחת הורביץ הייתה חנות סיטונאית לייבוא פירות, ובעלות משפחת אנגלרד חנות לממתקים ושוקולד] / הכירו את התרבות הפולנית ואת התרבות הגרמנית / ייתכן שהרקע החסידי שלהן אפשר הסתכלות חיובית ואופטימית. הן היו חברות עוד מימי לימודיהן.

– חינוך : למדו ברשת "בית יעקב" ואף לימדו ברשת זו / הן היו מהבוגרות הראשונות של הסמינר – הוכשרו לחינוך והנהגה / הן היו חברות בתנועת הנוער "אגודת ישראל" / לשלושתן היה רקע בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי, והן השתמשו בידע ובכלים שלהן כשהנהיגו את הקבוצה.

– אופי : שלושתן היו בחורות נמרצות, פעילות וחברותיות. [רחל שנצר הייתה מתונה ומפייסת. רבקה הורוביץ ורבקה אנגלרד היו בעלות נטייה לקיצוניות].

– נסיבות : נדודים בניסיון להימלט מהנאצים / שיבה לקרקוב והגעה למחנה פלאשוב.

הצג קבוצה אחרת שפעלה בקרקוב בתקופת השואה ונבנתה על בסיס אחד מיסודות אלה

תנועת הנוער עקיבא [שפעלה על פי ערכי הציונות] / השומר הצעיר [שפעלה על פי ערכי הציונות והסוציאליזם] / המחתרות בגטו קרקוב [שפעלו באותן נסיבות / שפעלו בהתאם לחינוך משותף]

פירוט : באומל תידור, רוחקה ושתי הרבקות ; קראי, פנים רבות לגבוה עמ' 57.

ג. ציין ערך אחר, מלבד סולידריות, שאפשר ללמוד מקבוצת הצנרשאפט. הסבר כיצד הערך בא לידי ביטוי

בפעילות הקבוצה

– אמונה / דבקות בתורה ובמצוות. בא לידי ביטוי באפיית מצות בפסח / העברת ספרי קודש לרבנים.

– אופטימיות-תקווה : שיחות על העבר ועל ענייני השקפה גם באושוויץ.

– הקרבה עצמית : חלוקה שווה של המזון בין כל החברות בקבוצה. ואף לאנשים מחוץ לקבוצה.

– אומץ/גבורה : הנסיון לארגן את כל הבנות באותו מקום עבודה / הברחת מזון

– קבלת האחר: נכונות לעזור לא רק למי שהיא חלק מן הקבוצה, כמו רגה לאוב.
[ייתכנו תשובות נוספות]
פירוט: באומל תידור, רוחקה ושתי הרבקות.

שימו לב!

בשאלת 'לב לדעת', יש להנחות את התלמידים לציין את הערך, להציג אותו במנותק
מהאירוע ורק אח"כ להראות כיצד הוא בא לידי ביטוי באירוע.

10. החלוץ הלוחם

לפניך קטע שפורסם בביטאון "החלוץ הלוחם" ביום השנה לייסוד הארגון – 20/8/1943.
קרא אותו וענה על הסעיפים א–ב.

לאמיתו של דבר הושלם תפקידנו. [...] הראינו לעולם שהעם היהודי יודע לעמוד על נפשו וליפול בשם הצדק. התייצבנו לקרב מול האויב, ואחת ולתמיד נטלנו ממנו את האשליה שיש בידו לרצוח ללא עונש את המוני היהודים. [...] מחינו את החרפה מההיסטוריה שלנו ורשאים אנו לומר בבטחה כי השגנו מה שביקשנו. אבל עד שלא יצאו בעקבותינו כל היהודים לא נדע מנוחה. רוצים אנו במעשים, כדי שלא יאבד לשווא מיטב הנוער היהודי. אנו עושים את חובתנו במלואה, עתה תורם של שאר בני העם היהודי.

(ש' דרנגר, החלוץ הלוחם, בטאון הנוער היהודי החלוצי במחתרת קרקוב, "ביחד", 1984, עמ' 78–79)

א. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר מדוע הוקם ארגון "החלוץ הלוחם" בקיץ 1942.
על פי הקטע, הצג שתי מטרות של הארגון.

ב. הסבר שתי סיבות שבגללן חברי תנועת "האיסקרא" לא הצטרפו לארגון החלוץ הלוחם.
ציין שלוש פעולות של ארגון החלוץ הלוחם נגד האויב הנאצי.

הסבר אם לדעתך השיג הארגון את מטרותיו. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות.

החלוץ הלוחם

א. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר מדוע הוקם ארגון החלוץ הלוחם בקיץ 1942

- ארגון החלוץ הלוחם הוקם מכיוון שהגיעו שמועות מהימנות על רצח המוני של יהודים [הכרוז של אבא קובנר על גאיות ההריגה / בורחים מבליז'ץ]. וחילחלה ההבנה שאין מוצא.
- גירוש יוני חידד את ההבנה שהגטו הולך לקראת השמדה.

על פי הקטע, הצג שתי מטרות של הארגון

- להילחם על כבודו של העם היהודי. בקטע: "הראינו לעולם שהיהודי יודע לעמוד על נפשו" / "מחינו את החרפה מההיסטוריה שלנו".
- רצון לנקום על הרג יהודים / לערער את בטחון הנאצים. בקטע: "נטלנו ממנו את האשליה שיש בידו לרצוח ללא עונש את המוני היהודים".
- לעורר את היהודים להתמרד. בקטע: "עד שלא יצאו בעקבותינו כל היהודים לא נדע מנוחה. רוצים אנו במעשים כדי שלא יאבד חינוס מיטב הנוער היהודי".

פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 73-76.

שימו לב!

- יש לחדד עם התלמידים את ההבדל בין גורם ובין מטרה.

ב. הסבר שתי סיבות שבגללן חברי תנועת "האיסקרא" לא הצטרפו לארגון החלוץ הלוחם

- [אידיאולוגיה]: מנהיגי האיסקרא ראו ברצון לנקום את המטרה העיקרית, ואילו עבור מנהיגי החלוץ הלוחם הייתה המלחמה שליחות היסטורית, על כבוד העם היהודי.
- [טקטיקה]: חברי האיסקרא היו מעוניינים להילחם בתור חלק מן המפלגה הקומוניסטית הפולנית, ורצו לפעול בעיר ובסביבתה. אנשי החלוץ הלוחם רצו לפעול כיחידה יהודית עצמאית, והעדיפו לחימה ביער.

ציין שלוש פעולות של ארגון החלוץ הלוחם נגד האויב הנאצי

- מתקפה על המחסנים של מפעל "אופטימה".
- פריצה למחסני הרכבת.
- חיסול תחנת המשטרה הגרמנית על וויסלה [שבאמצעותה תפסו הגרמנים יהודים שברחו מן הגון בזמן אקציות].
- הצתת מוסכים גרמניים.
- התנקשות בחיילים גרמנים והשתלטות על נשקם.
- חבלה במסילת הרכבת בקו קרקוב-בוכניה [ששיתקה את תנועת הרכבות הגרמניות לזמן מה].
- פריצה למשרדי הרכבת והחרמת הכסף שנמצא שם.
- מבצע ציגנריה. [ב'22/12/1942 יצאו כמה קבוצות מן הגטו. קבוצה אחת חילקה כרוזים / אחרת תלתה דגל של פולין על גשר על הוויסלה / ועוד קבוצה הטילה רימוני יד לבית הקפה ציגנריה, בו ישבו קצינים נאציים].

הסבר אם לדעתך השיג הארגון את מטרותיו? בסס תשובתך על שתי עובדות היסטוריות

מטרות שהושגו

- עידוד האוכלוסייה הפולנית למרוד: כיוון שאנשי המחתרת לא פעלו כיהודים במוצהר, הפולנים לא ידעו כלל שמדובר בפעולה של מחתרת יהודית, הפעולה גרמה להרמת הכבוד הלאומי הפולני.
- פגיעה בגרמנים: אמנם הפעולה לא הייתה גדולה, אך התרחשה בלב הגנרל גוברנמן וגרמה לפגיעה פיזית בנאצים ובמוסדותיהם.
- להשאיר זכרון לעולם שיהודים מרדו בנאצים: בפועל המרד נזכר. לומדים עליו. המטרה של הלחימה עבור "שלוש שורות בהיסטוריה" הושגה.

[ייתכנו תשובות נוספות]

מטרות שלא הושגו

- השבת הכבוד היהודי. לוחמי המחתרת הם לא פעלו במוצהר כיהודים ולכן לא דובר על הכבוד היהודי בזמן האירועים.
- סיוע לתושבי הגטו: הפעולה הייתה מחוץ לגטו ולכן לא סייעה לתושבי הגטו.
- הרמת המורל של היהודים בגטו: כיון שהפעולה התבצעה מחוץ לגטו, כמעט לא שמעו עליה בתוך הגטו והיא לא העלתה את המורל של יהודי הגטו.

[ייתכנו תשובות נוספות]

פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 78-79, 88-92.

שימו לב!

- הבעת דעה צריכה להיות מבוססת על אירועים היסטוריים.
- מבצע ציגנריה הוא פעולה אחת שכללה בתוכה מספר פעולות.

פרק שני

11. הקיום היהודי בקרוב בתקופה שבין שתי מלחמות העולם נע בין פריחה לְשֶׁפֶר.

הסבר קביעה זו באמצעות שתי דוגמאות לפריחה של היהודים בתקופה זו ושתי דוגמאות לשבר (סך הכול – ארבע דוגמאות).

הסבר קביעה זו באמצעות שתי דוגמאות לכל חלק (סך הכול – ארבע דוגמאות)

פריחה:

החברה היהודית שגשגה בתקופה זו בתחומים רבים ומגוונים.

- הצלחה כלכלית על אף המשבר הכלכלי בפולין.
- פעילות פוליטית ואידאולוגית ענפה שהתבטאה במגוון המפלגות היהודיות, ופעילות שלהן / ייצוג בסיים הפולני במסגרת "גוש המיעוטים".

- עיתונות – לרבים מהזרמים הרעיוניים היו עיתונים.
- ספורט: מכבי – ארגון הספורט היהודי.
- חינוך: רשתות חינוך יהודיות רבות, של זרמים שונים. לדוגמה: בית יעקב/ תחכמוני.
- תרבות: הקמת תאטרון יהודי.

שבר:

- לצד הפריחה, הייתה זו תקופה של משבר וחוסר יציבות.
- עם מות פילסודסקי נעשו צעדים אנטישמיים שאיימו על החברה היהודית.
- חוקים שהגבילו את היהודים.
- אלימות פיזית כלפי יהודים.
- אלימות חברתית כלפי יהודים.
- פוגרום פשיטיק.

פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 10-14; דרייפוס, הרצאה מצולמת.

שימו לב!

התקופה של יהודי קרקוב בין שתי מלחמות העולם נלמדת גם מהספר וגם מהמאמר של חוי דרייפוס.

12. **הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין המדיניות של הנאצים והפעולות שהם נקטו כלפי האוכלוסייה הפולנית ובין המדיניות שלהם והפעולות שהם נקטו כלפי האוכלוסייה היהודית בקרקוב עד הקמת הגטו.**
- הסבר סיבה אחת להבדל.**

הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין המדיניות והפעולות שנקטו ביחס לאוכלוסייה

הפולנית וביחס

לאוכלוסייה היהודית עד הקמת הגטו

דמיון

- הקצבת מזון וחלוקה על פי תלויים.
- עבודות כפייה של בני 12 עד 60.
- סגירת מוסדות חינוך ותרבות גם פולניים וגם יהודיים.

הבדל

- עבודות כפייה: לפולנים שולמה משכורת על עבודתם, ליהודים לא.
- היהודים הוכרחו לשאת סימן היכר והפולנים לא.
- חיסול המנהיגות והאינטליגנציה הפולנית – לא ננקט צעד אחד דומה כלפי היהודים, אך כן התנכלו לרבנים.
- סגירת מוסדות דת יהודיים – את הכנסיות לא סגרו.
- עבור הפולנים נפתחו בתי קולנוע מפוקחים ומופעי בידור להמונים. ליהודים לא הורשתה כל פעילות תרבותית.
- פגיעה ברכוש היהודי.
- גירוש יהודים מקרקוב.

הסבר סיבה אחת להבדל

- [סיבה אידאולוגית]: למרות שהגזע הסלבי נחשב נחות, מעמדם של היהודים בתורת הגזע הנאצית היה נחות יותר. היהודים נחשבו מזיקים, נטולי כל ערך אנושי ולכן יש לפגוע בהם יותר מאשר בפולנים ילידי המקום.
- [סיבה פסיכולוגית]: השלטונות הנאציים רצו למנוע פולחן דתי וחינוך, שהיו מחזקים את כושר העמידה של היהודים ואת כוחם המוסרי ולכן פגעו ביהודים בתחומים אלה, בשונה מהיחס לפולנים.

– להרתיע את הפולנים. אם יתנגדו לנאצים מצבם יהיה גרוע יותר, כמו של יהודים. /
חיסול האינטליגנציה הפולנית: רצו לגרום לפולנים להרגיש נחותים ועלובים, כדי שלא
ינסו למרוד.

פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 22-26, 29.

שימו לב!

נושא קרקוב מקיף מספר תקופות בחיי יהודי קרקוב. חשוב שהתלמיד ישלוט במאפיינים
הייחודיים לכל תקופה.

נושא 4 — מלחמת העצמאות

פרק ראשון

13. הכרזת המדינה

- א. לפני ההחלטה על הכרזת המדינה עמדו על הפרק כמה הצעות של מדינאים מרחבי העולם. לפניך קטע העוסק בהצעות אלה, מתוך הפרוטוקול של ישיבת מנהלת העם שנערכה ביום 12/5/1948. קרא את הקטע וענה על השאלות שאחריו.

ג' מאירסון [גולדה מאיר]:

הוא הודיע מהי הצעתו [של עבדאללה] לנו: שהארץ תהיה אחידה; שתהיה בתוכה אוטונומיה ליהודים באותם האזורים המאוכלסים על ידם ביותר. למשל — תל אביב. סידור זה יהיה לתקופה של שנה. כעבור שנה זו, תצורף הארץ לעבר הירדן.

[...]

מ' שרתוק [משה שרת]:

אם אצטרך לנסח לעצמי את הקו האנגלי, אומר כך: (א) הם נגד נאמנות; (ב) הם בעד חלוקה; (ג) הם בעד מלחמה בארץ-ישראל; (ד) הם בעד שביתת נשק רק מן השפה ולחוץ — מקווים שלא יצא מזה דבר; (ה) הם סבורים שמלחמה תחליש גם את היהודים וגם את הערבים.

[...]

יש הצעה צרפתית, הרבה יותר גרועה, שהיא צירוף של שביתת נשק עם משטר נאמנות זמני. ויש ההצעה האמריקאית.

[...]

רוסיה נאמנה להחלטת הכ"ט בנובמבר, אבל שוקלת בכל שלב ושלב מה אפשר לעשות. אמרתי להם שאני חושש שאם הם יתקשו יותר מדי — עשוי הדבר לסייע לתכסיס הצרפתי.

(archives.gov.il)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג שלוש מן ההצעות שעמדו על הפרק בנוגע להכרזה על הקמת מדינה יהודית. בחר באחת מן ההצעות שהצגת, וציין אותה. על פי מה שלמדת, הסבר שיקול אחד בעד בחירה בהצעה זו.

- ב. הצג מחלוקת בעניין אחר שהייתה בין חברי מנהלת העם לקראת ההכרזה על הקמת המדינה בנוגע לנוסח ההכרזה. הסבר את השיקולים של כל אחד מן הצדדים במחלוקת שהצגת. הצג את עמדתו של בן גוריון במחלוקת, והסבר כיצד הוכרעה המחלוקת.

הכרזת המדינה

א. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג שלוש מן ההצעות שעמדו על הפרק בנוגע להכרזה על הקמת מדינה יהודית. על פי מה שלמדת, בחר באחת מהן וציין אותה. הסבר שיקול אחד בעד בחירה בהצעה זו.

ירדן : משטר ירדני בכל האזור, עם אוטונומיה יהודית במקומות שבהם ההתיישבות היהודית גדולה – וגם זה רק לשנה.

שיקולים לתמיכה : מלך ירדן הבטיח ליהודים אוטונומיה דתית ותרבותית מלאה, ושיתוף משמעותי בפרלמנט. היענות להצעתו משמעותה הגנה מפני התקפות / תקווה לשלום / אומנם ליישוב היו הצלחות צבאיות, אולם נפילת גוש עציון הטילה צל כבד על הסברה שהיישוב יכול להתמודד עם צבאות ערב הסדירים.

ההצעה הצרפתית : שביתת נשק בשילוב משטר נאמנות זמני.

שיקולים לתמיכה : ויתור ופייסנות יובילו לתמיכה רחבה בעולם, שתועיל ליישוב היהודי החלש.

עמדת רוסיה : רצתה שתוכנית החלוקה תיושם על פי המועד שנקבע באו"ם.

שיקולים לתמיכה : כדאי להתעקש על מה שכבר אושר על ידי האו"ם ויש לגביו הסכמה בינלאומית.

ההצעה האמריקנית : הפסקת הלחימה לשלושה חודשים, שבהם ועדה מטעם האו"ם תנהל את ענייני הביטחון והשירותים לציבור. בתקופה זו לא יוכנסו לארץ נשק ולוחמים. [כלומר, דחיית ההכרזה על המדינה בשלושה חודשים].

שיקולים לתמיכה : מצבו הקשה של היישוב. קושי בגיוס / מחסור בנשק / נפילת גוש עציון שהוכיחה את נחיתות היהודים.

עמדת בן גוריון : יש להכריז על הקמת מדינה לאלתר.

שיקול לתמיכה : לנצל הזדמנות היסטורית.

[אפשר להתייחס גם לעמדה הבריטית שתמכה ביישום תוכנית החלוקה].

פירוט : פעיל, עצמאות, עמ' 36-39, 46-47, 51-53; צחור, החזון והחשבון, עמ' 188-191

ב. הסבר מחלוקת בעניין אחר שהייתה בין חברי מנהלת העם לקראת ההכרזה על הקמת המדינה ונוסח ההכרזה.

בתשובתך הצג את השיקולים של כל אחד מן הצדדים במחלוקת שהצגת. הצג את עמדתו של בן גוריון.

הסבר כיצד הוכרעה המחלוקת

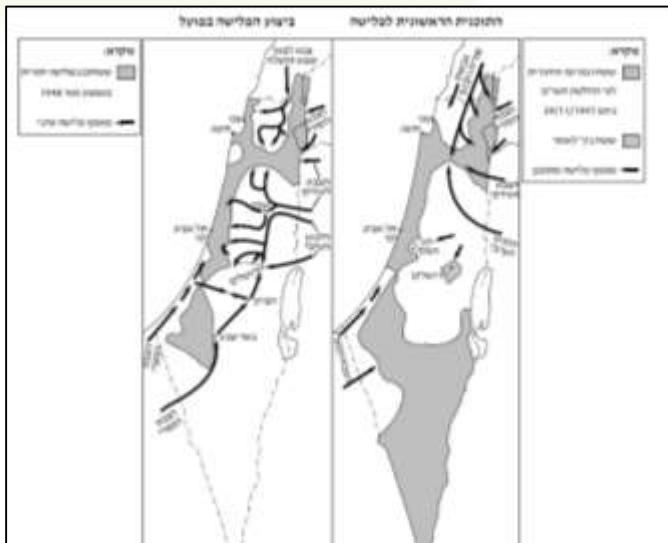
המחלוקת : האם להגדיר מראש את גבולות המדינה?

צד אחד – להגדיר, על פי תוכנית החלוקה, כדי שיהיה תוקף חוקי להתיישבות.

צד שני – לא להגדיר כדי שאפשר יהיה להרחיב.

בן גוריון העדיף לא להגדיר את הגבולות.
הגבולות לא הוגדרו, לבן גוריון היה רוב במנהלת העם ולכן עמדתו התקבלה.
[אפשר לקבל גם את: המחלוקת על שם המדינה, מדינה עברית או מדינה יהודית / דת, האם להזכיר בנוסח ההכרזה את הקב"ה ובאיזה אופן. בפועל כתוב "צור ישראל" / איזכור הבירה - ובלבד שהוצגו הנימוקים].
פירוט: פעיל, עצמאות, עמ' 50, 54.

14. פלישת צבאות ערב
א. עיין במפות שלפניך וענה על השאלות שאחריהן.

(מעובד על פי: מ' פעיל, עצמאות תש"ח-תש"ט, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1990, עמ' 59)

- על פי שתי המפות, הצג את הפער בין תוכנית הפלישה של מדינות ערב לבין המימוש שלה בפועל. בתשובתך התייחס לשתיים מן החזיתות.
- על פי מה שלמדת, הסבר כיצד היריבות בין מדינות ערב הכשילה את תוכנית הפלישה שלהן. (20 נקודות)
- ב. הסבר שניים מן השיקולים שהובילו את ממשלת ישראל להחלטה שלא לסיים את כיבוש אזור ההר.
- הצג טענה אחת של המתנגדים להחלטה זו.

פלישת צבאות ערב

א. על פי המפה, הצג את הפער בין תוכנית הפלישה של מדינות ערב לבין המימוש שלה בפועל. בתשובתך התייחס לשתיים מן החזיתות

תוכנית	בפועל
על פי תוכנית הפלישה, רק ארבעה צבאות היו אמורים לפלוש לארץ.	פלשו חמישה צבאות
מצרים הייתה אמורה לבצע רק משימת הטעיה, לביים מתקפה בדרום כדי שיופנו לשם כוחות במקום לצפון.	בפועל, מצרים הצטרפה לפלישה ממש, ופלשה לדרום הארץ, גם לאורך החוף וגם בציר מזרחי יותר בהר.
הליגיון היה אמור להתמקד בירושלים	הליגיון נלחם גם בצפון הארץ.

על פי מה שלמדת, הסבר כיצד היריבות בין מדינות ערב הכשילה את תוכנית הפלישה הערבית

- בין הכוחות הפולשים היו חילוקי דעות בנוגע לפיקוד על הכוחות, והיו למדינות השונות מטרות שונות. לכן לא הוקמה מפקדה משותפת. / בגלל היריבות בין הכוחות הפולשים, הם פיצלו את כוחותיהם ולא פעלו בתיאום. [אומנם הם הכריחו גם את המגינים לפצל את כוחם וללחום בכמה חזיתות, אך ישראל הצליחה לתאם בין כוחותיה בצורה טובה יותר מן הצבאות הפולשים, שלא סמכו זה על זה].
 - ירדן שאפה להשתלט על שטחים בארץ ישראל. מטרתה לא הייתה מלחמה ביישוב היהודי, אלא כיבוש החלקים שנועדו להיות של הערבים. ירדן גם הודיעה כי היא מתכוונת לנקוט מדיניות עצמאית, ובלתי תלויה בשאר ארצות ערב. לכן לא היה תיאום בין המדינות הפולשות, שלא סמכו זו על זו.
 - מצרים הצהירה כי תסכים לכיבוש הארץ על ידי ירדן מטעם העולם הערבי, אך לא תסכים להתפשטות של ירדן. מצרים לא רצתה להצטרף לפלישה, אולם רצתה לסכל את תוכנית ההתפשטות של ירדן. ולכן סתתה מן התוכנית, פעלה נגד ירדן והכשילה את התוכנית.
- פירוט: פעיל, עצמאות, עמ' 58-60; גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 186-205.

ב. הסבר שניים מן השיקולים שהובילו את הממשלה להחלטה שלא לסיים את כיבוש ההר

- השלטון על האוכלוסייה הפלסטינית באמצעות ממשל צבאי יתבע משאבים לאומיים רבים, אולם המדינה צריכה להשקיע משאבים רבים בנושאים אחרים – ובראשם העלייה לארץ, קליטת העולים, והטיפול בשארית הפליטה מן השואה.

- עתיד המדינה דורש שלום וידידות עם הערבים, מכיוון שהמדינה הצעירה לא תוכל לשלוט בשטחים נוספים, אלא אם כן האוכלוסייה הערבית תברח. לכן הוחלט להשקיע מאמצים בהסכמים שיאפשרו קיום בשלום לצד הירדנים.
- כיבושים נוספים עלולים להיות מכשול בדרך להסדר עם המלך הירדני.

הצג טענה אחת של המתנגדים להחלטה זו

- הנוכחות הירדנית לא הייתה בהתאם לתוכנית החלוקה, אלא כיבוש שלמעשה ניתנה לו גושפנקא.
 - גם בימין וגם בשמאל סברו שיש לגרש את הצבאות הפולשים (לא הפלסטינים) מכל שטחי ארץ ישראל המערבית. [הנימוקים היו שונים. מכיוון שהסיכון בהישארותו של כוח סדיר מאורגן היא גדולה מדי/ הקיצוניים יותר – מכיוון שסברו שיש לכוון מדינה דולאומית שבה לא יקופחו הפלסטינים / בימין רצו לכוון מדינה יהודית בכל השטח של ארץ ישראל המערבית].
 - גם בימין וגם בשמאל חששו כי סיום המלחמה לפני כיבוש כל השטח שממערב לירדן תותיר את המדינה עם מותניים צרים מכדי להגן על עצמה מפני מדינה עוינת עם צבא סדיר שנמצאת ממש בתוך שטח המדינה היהודית, ולא תאפשר למצוא פתרון הולם לאוכלוסייה הערבית המקומית.
- פירוט:** פעיל, עצמאות, עמ' 87-90; גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 443-444; גולני, ציון בציונות, עמ' 131-132.

פרק שני

- 15. הצג שלושה גורמים לבריחת ערביי ישראל בחלק הראשון של מלחמת העצמאות (עד מאי 1948).**
- הסבר** את המדיניות של מדינות ערב כלפי הפליטים. בתשובתך התייחס גם למדיניות הייחודית של ירדן.

הצג שלושה גורמים לבריחת ערביי ארץ ישראל בחלק הראשון של מלחמת העצמאות

- פחד מפני הגעת הקרבות ליישובים / פחד שהתגבר בעקבות השמועות שנפוצו על האירועים בדיר יאסין.
- הנהגה לא אחידה / היעדר הנהגה: המופתי שהה בחוץ לארץ / ראשי החמולות, האמידים וראשי ועדות לאומיות ברחו מהארץ / המנהיג הצבאי אל'חוסייני נהרג בקרב על הקסטל.
- לא הייתה לפלסטינים תודעה לאומית מפותחת / לא הייתה מטרה משותפת ברורה אלא כל אחד לעצמו.

- לא הייתה לפלסטינים תשתית כלכלית מסודרת / בימי המלחמה קרסה הכלכלה, ובעקבות זאת נפגע המורל ונוצרה אנרכיה / קריסה מנהלתית.
 - מדינות ערב קראו לערביי ארץ ישראל לעזוב [והבטיחו שלאחר הכיבוש הם יוכלו לחזור].
 - מחלק מן המקומות גורשו הערבים. [בדרך כלל ממקומות רגישים או אם האוכלוסייה נחשבה עוינת כמו רמלה-לוד, איקרית וברעם].
 - ערבים שעזבו זמנית, כדי להתרחק מהקרב. חשבו שיוכלו לחזור לאחר מכן. (פליטות מלחמה)
- פירוט:** גלבר, קוממיות ונכבה, 139-185, 291.

הסבר את המדיניות של מדינות ערב כלפי הפליטים. בתשובתך התייחס להבדל בין ירדן לבין שתי

מדינות אחרות

- מדינות ערב (למעט ירדן) התעקשו שמדינת ישראל צריכה לקלוט את הפליטים מכיון שכך מקובל במזרח התיכון, והן לא הסכימו לקלוט את הפליטים כאזרחים.
- לבנון: הפליטים לא הורשו לגור בסמוך לגבול מחשש שיעסקו בריגול. שוכנו במחנות פליטים בין צור לצידון.
 - מצרים: הפליטים לא הורשו להגיע לקהיר. שוכנו במחנות באזור סואץ.
 - סוריה: פליטים שהיו באזור הגבול הוכרחו לחזור לעמק החולה. פליטים שהצליחו להגיע לפנים סוריה זכו ליחס טוב.
- ירדן לעומת זאת אפשרה לפליטים להתיישב בה ולהתמזג באוכלוסייה.
- פירוט:** גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 478-477.

16. מטרת "התוכנית האוסטרלית" מנובמבר 1949 הייתה לממש את החלטת האו"ם בנוגע לירושלים בתוכנית החלוקה (כ"ט בנובמבר 1947).
- הצג** את המעמד של ירושלים על פי שתי תוכניות אלה.
- הסבר** שתיים מן הסיבות להבדל בין תגובת היהודים בארץ-ישראל על מעמד זה בשנת 1947 לבין תגובתם על כך בשנת 1949.

הצג את מעמדה של ירושלים על פי תוכנית החלוקה

על פי תוכנית החלוקה ירושלים הייתה צריכה להיות בין-לאומית בחסות האו"ם, והיא תנוהל באמצעות מועצה של נציגי התושבים – ערבים ויהודים ונציגי האו"ם.

הצג את התוכנית האוסטרלית (דצמבר 1949) בנוגע לירושלים

התוכנית האוסטרלית הייתה לפעול לממש את החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר בנוגע לירושלים, שתהפוך להיות בין-לאומית.

הסבר שתיים מן הסיבות להבדל בין תגובת היהודים בארץ ישראל על מעמד זה בשנת 1947

לבין תגובתם על כך בשנת 1949

- בנובמבר 1947 היישוב נאלץ להסכים להצעת האו"ם. בדצמבר 1949 ישראל הייתה מדינה חברה באו"ם.
- מנהיגי היישוב סברו שירושלים נמצאת במוקד העניינים הציוני, אך מתוך חשש שאם יסרבו לא יוכלו כלל להקים מדינה, הסכימו להצעה כי ירושלים תהיה בין-לאומית. ב-1949 אחרי שישראל הגיעה להישגים מרשימים במלחמת העצמאות – חלקם לא בהתאם לתוכנית החלוקה. הסכמה לממש את תוכנית החלוקה בעניין ירושלים הייתה עלולה להטיל צל גם על כיבוש אזורים אחרים שלא יועדו במקור למדינה היהודית, אך היו הכרחיים לקיומה הבטוח.
- בשלב זה (1949) לישראל היה מה להפסיד, אבל מכיוון שארצות הברית לא הגדירה את עמדתה בשאלת ירושלים, הוחלט כי כדאי לקחת סיכון מסוים.
- הסכמה להחלטת האו"ם ב-1949 הייתה עלולה לגרום ללחץ בין-לאומי לקבל חזרה גם את הפליטים הערביים. בעיה שלא הייתה קיימת ב-1947.
- בדצמבר 1949 היה חשש מפילוג פנימי סביב שאלת ירושלים, חשש שלא היה קיים ב-1947.

פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 46-54, 129-135.

שימו לב!

- נושא מלחמת העצמאות נלמד ממספר מקורות. יש להתייחס וללמוד את כולם.
- יש להכיר ביטויים יחודיים לאירועי המלחמה כמו: "כיבוש ההר", "פליטות מלחמה" וכיו"ב.

נושא 5 — אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

פרק ראשון

17. השתלבות היהודים בחברה הסובבת

- א. **הסבר** את הנסיבות ההיסטוריות שהובילו להיווצרות מעמד יהודי החצר. **הצג שתיים** מן הדעות שבמחלוקת בין ההיסטוריונים בנוגע לשאלת הזהות והמעמד של יהודי החצר. **ציין** באיזו מן הדעות אתה תומך. **נמק** את תשובתך באמצעות עובדה היסטורית. (20 נקודות)
- ב. מנדלסון האמין באמת ובתמים שאפשר גם להשתלב בחברה הכללית וגם לנהל אורח חיים יהודי. **הסבר** קביעה זו. בסס את תשובתך על שלושה מקורות היסטוריים שונים. (15 נקודות)

השתלבות היהודים בחברה הכללית

- א. **הסבר** את הנסיבות ההיסטוריות שהובילו להיווצרות מעמד יהודי החצר
- הפיכתן של מדינות אירופה מחברות פיאודליות למדינות עם שלטון אבסולוטי לוותה בתהליך של צמצום סמכויות האצולה, תהליך שיצר מתח בין המלך לבין האצילים / בעקבות מלחמת שלושים השנה, היו המדינות הגרמניות בשפל כלכלי.
 - השליטים: מלכים, נסיכים ודוכסים, היו זקוקים לבעלי ברית שיסייעו להם לבסס את מדינותיהם, גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה ניהולית / היהודים, שלא היו מעורבים במאבק בין המלך לאצולה היו מועמדים מתאימים. / ליהודים היה להם ניסיון בעסקי כספים וקשרים עם יהודים ברחבי אירופה היו מועמדים מתאימים לתפקיד.

הצג שתיים מן הדעות במחלוקת ביו ההיסטוריונים בנוגע לשאלת הזהות והמעמד של

יהודי החצר

- [יעקב כ"ץ]: יהודי החצר לא הצטרפו לחברה הנוצרית. הם לא היו במעמד שווה לזה של האצילים הנוצרים. המעורבות שלהם בחברה הנוצרית היתה מוגבלת ולא שינתה את מעמדם החברתי. חיי החברה והתרבות של יהודי החצר המשיכו להתקיים בחברה היהודית.
- [עזריאל שוחט]: יהודי החצר נטמעו בחברה הנוצרית. הם זנחו את היידיש והחלו לדבר גרמנית, הם התלבשו בסגנון של אצילי התקופה ולא היו מעוניינים באוטונומיה יהודית בתחום המשפט. שינויים אלה מעידים כי הם התקרבו לחברה הנוצרית לא רק מבחינה חיצונית אלא גם מבחינה מהותית.
- [זלמה שטרן]: יהודי החצר דמו לחברה הנוצרית מבחינה חיצונית. הם אימצו לבוש והתנהגות של בני האצולה, אך החיצוניות הזאת באה לכסות על המהות הפנימית, שונתה יהודית. מבחינת השקפת העולם הם היו יהודים לכל דבר.

הבע דעתך, באיזו מן הדעות אתה תומד? הסבר את תשובתך באמצעות עובדה היסטורית

אפשרות אחת – [יעקב כ"ץ]: אף על פי שיהודים הוזמנו לעיתים להשתתף באירועים חברתיים של האציל שאותו שימשו, לא הייתה התערבות ממש בחברה הנוצרית. יהודי החצר כונו יהודים, זה מה שיחד, הבדיל והרחיק אותם. והם המשיכו להיות חלק מן החברה היהודית (והביאו אליה אופנות והרגלים).

אפשרות שניה – [עזריאל שוחט]: אומנם יהודי החצר נשארו יהודים, אך הם התקרבו במידה רבה מאוד לחברה הסובבת. אפשר לראות זאת אצל אלו ששינו בצורה משמעותית את סגנון הלבוש, ונראו כלפי חוץ דומים יותר לנוצרים מאשר ליהודים.

אפשרות שלישית – [זלמה שטרן]: מבחינה חיצונית – לבוש, אומנות – יהודי החצר דמו לחברה הנוצרית. אבל הם נשארו חלק מן החברה היהודית – נקראו יהודים, המשיכו לקחת חלק בחיים היהודיים (ולהשפיע על אופיים).

[אפשר לבסס בדרכים שונות כל העמדה]

פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 10-11, 36-37.

ב. מנדלסון האמין באמת ובתמים שניתן גם להשתלב בחברה הכללית וגם לנהל אורח חיים יהודי. הסבר קביעה זו.

בסס את תשובתך על שלושה מקורות היסטוריים שונים

למנדלסון הייתה גם זהות יהודית ברורה ומשמעותית, וגם זהות כפילוסוף גרמני כי הוא חשב שכך צריך אדם לחיות. הזהויות השונות באות לידי ביטוי באופנים רבים:

– החתימה של מנדלסון. כשכתב בעברית או ביידיש חתם בצורה שהייתה מקובלת אז בין היהודים, משה ברבי מנחם / משה בן ר' מנדל / משה מן העיר דסאו; ואילו כשכתב בגרמנית חתם בשם משה מנדלסון, שזו הצורה המקובלת בחברה הכללית באותם ימים.

– החיבורים של מנדלסון – גם ספרי פילוסופיה כללית, וגם חיבורים עבריים כמו כתב עת עברי שניסה לייסד. בנוסף, תרגום התורה לגרמנית, שיש בו שילוב של לימוד תורה עם ההנהגות של החברה הכללית.

– אורח החיים הבא לידי ביטוי במכתביו. מנדלסון קיים גם אורח חיים יהודי לגמרי, שמירת תורה ומצוות, וגם אורח חיים של משכיל גרמני, אירוח יידידים משכילים, הופעות תאטרון.

– דיוקן: ללא זקן או כיסוי ראש. ועם זאת אנו יודעים מכתביו שהקפיד על קיום המצוות.

פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 40-42, 54-55.

שימו לב!

- על התלמידים להכיר את המושג "נסיבות היסטוריות".
- נושא 'היהודים בתקופת האמנציפציה' נלמד באמצעות מקורות רבים – ראשוניים ומשניים. יש להפנות את תשומת לב התלמידים לסוגי המקורות השונים המופיעים בספר הלימוד וכיצד נשאב מהם המידע ההיסטורי.

18. הרפורמה והתגובה האורתודוקסית

לפניך קטע מתוך פסק הדין שפורסם בשנת 1865 בוועידת הרבנים בעיר מיכאלוביץ. קרא אותו וענה על השאלות שאחריו.

1. אסור לדרוש דרשה בלשון אומות העולם [...]
 2. אסור לכנוס להתפלל בבית הכנסת אשר אין לו בימה באמצע.
 3. אסור לעשות בית הכנסת במגדל.
 4. אסור לעשות מלבושים מיוחדים לשליח ציבור ומשוררים באופן שיהיה דומים לשאר נימוסי דתות.
 5. אסור לעשות המחיצה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים באופן שיוכלו להסתכל אנשים בנשים, רק יעשו כנהוג מימי קדם.
- (מעובד על פי: נ' קצבורג, פסק דין מיכאלוביץ תרכ"ו, בתוך: ע' אטקס (עורך), אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה, משרד החינוך התרבות והספורט, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, 1995, עמ' 83)

- א. על פי מה שלמדת, הסבר את התהליך ההיסטורי שהוביל לפרסום פסק דין זה. (10 נקודות)
- ב. מאמצע המאה ה-19 החלו לכנות את היהודים המסורתיים – "אורתודוקסים". על פי יעקב כ"ץ, הסבר מהו השוני בין האורתודוקסים ובין "נאמני המסורת". (10 נקודות)
- ג. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר מדוע לא הסכימו הנאורתודוקסים לקבל על עצמם כמה מן הסעיפים בפסק הדין. בתשובתך התייחס לשני סעיפים מפסק הדין. (15 נקודות)

הרפורמה והתגובה האורתודוקסית

א. על פי מה שלמדת, הסבר את התהליך ההיסטורי שהוביל לפרסום פסק דין זה

פסק הדין פורסם במסגרת המאבק ברפורמה.

בבתי הכנסת הרפורמיים, נעשו שינויים מן הנהוג בבתי הכנסת המסורתיים כדי שייראו מכובדים יותר, ודומים לכנסיות. [בתי הכנסת הרפורמיים התרבו, והוקמו גם בהונגריה].

[פסק הדין פורסם כדי להתנגד לגישה המתונה של הרב פישמן, שאפשר את השינויים כל זמן שאינם נוגדים במפורש את ההלכה.]

פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 83.

ב. על פי יעקב כ"ץ, הסבר מהו השוני בין האורתודוקסים ובין ה"נאמני המסורת"

השוני הוא: אפשרות הבחירה בצורת החיים.

האורתודוקסים בחרו בדרך חייהם של נאמנות למסורת, היא לא הייתה האלטרנטיבה היחידה והברורה מאליה, אלא החלטה מודעת. בשונה מנאמני המסורת שלפניהם, שלא היתה להם בחירה, לא הייתה להם אפשרות אחרת אלא לחיות חיי שמירת מצוות.

פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 88-89.

ג. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר מדוע לא הסכימו הנאו אורתודוקסים לקבל על עצמם כמה מן הסעיפים בפסק הדין. בתשובתך התייחס לשני סעיפים מפסק הדין

- הניאו אורתודוקסיה הסכימה לקבל שינויים כל עוד אינם נוגדים את ההלכה.
- הניאו אורתודוקסיה גרסה כי אפשר ליצור סינתזה והרמוניה בין היהדות ובין ההשכלה הכללית.
- על פי הניאו אורתודוקסיה היהודים צריכים להקפיד על התורה ועל המצוות, אך עם זאת להשתלב בחברה הכללית. לשיטתם מעורבות בחברה הכללית תפרה גם את ישראל וגם את העמים.

- הם הסכימו לאמץ שינויים מסוימים בבית הכנסת, שיהפכו אותו למקום שנעים לאדם בן התקופה לשהות בו, אך רק כאלה שאינם נוגדים במפורש את ההלכה. השינויים שנעשו היו חיצוניים, ולא בנוסח התפילה ומנהגיה.
סעיפים מפסק דין מיכאלוביץ שהנאו אורתודוקסיה לא קיבלה:
- אסור לדרוש דרשה בלשון אומות העולם. הרש"ר הירש סבר כי ראוי להתפלל ולדרוש בעברית, אך התיר למי שלא מבין עברית להתפלל בגרמנית. עם הזמן, הדרשות בבתי הכנסת הנאו אורתודוקסיים נאמרו בגרמנית.
- אסור לעשות בית הכנסת במגדל. בבתי הכנסת הנאו אורתודוקסים שמו דגש על האסתטיקה.
- אסור לעשות מלבושים מיוחדים לשליח ציבור ומשוררים באופן שיהיה דומים לשאר נימוסי דתות. בחלק מבתי הכנסת הנאו אורתודוקסיים התבקשו הכהנים להגיע לתפילה בכיסוי ראש אחיד כדי ליצור רושם דרמטי בברכת כוהנים.
פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 89-97.

שימו לב!

- השאלה מתייחסת ל'תהליך היסטורי' – תהליך מהווה שינוי הדרגתי ויש להתייחס לכך בתשובה – מה היה ומה השתנה.
- בנושא האמנציפציה מופיעים ניתוחים היסטוריים של היסטוריונים בפרקים השונים. יש ללמוד ולהכיר אותם כחלק מהחומר הנלמד.

פרק שני

19. הצג שתי נקודות דמיון ושני הבדלים בין תנועת ההשכלה במערב אירופה ובין תנועת ההשכלה במזרח אירופה.
הסבר שני גורמים להבדל בין התנועות.

הצג שתי נקודות דמיון ושני הבדלים בין תנועת ההשכלה במערב אירופה ובין תנועת ההשכלה במזרח אירופה

דמיון

- ערכים ורעיונות דומים.
- משכילי וילנה, כמו משכילי ברלין מן הדור הראשון, הושפעו גם מן המקורות היהודיים וגם מכתבי מנדלסון.
- משכילי מזרח אירופה טיפחו את : ידיעת הלשון הגרמנית, כמו משכילי ברלין. / את הלשון העברית כלשון תרבות.
- משכילי מזרח אירופה אימצו את הלבוש המקובל בקרב משכילי מערב אירופה.

הבדלים

- במזרח אירופה החלה תנועת ההשכלה להתפתח מאוחר יותר מאשר במערב אירופה.
- משכילי מזרח אירופה לא אימצו את השפה המקומית.
- משכילי מזרח אירופה לא אימצו את סגנון הלבוש של החברה הכללית במזרח אירופה.
- התוצאה : משכילי מזרח אירופה פנו בסופו של דבר ללאומיות, משכילי מערב אירופה התבוללו.
- מקור ההשכלה : החברה או השלטון.

הסבר שני גורמים להבדלים בין התנועות

- החברה הכללית ברוסיה הייתה ברובה של איכרים לא משכילים. היהודים לא הרגישו לעומתם נחיתות ולא שאפו להידמות להם, כמו יהודי ברלין.
- היהודים ברוסיה לא באו במגע עם הלשון הרוסית והתרבות הרוסית הגבוהה, אלא עם המיעוטים השונים ולשונותיהם.

- הגזרות של הצאר ניקולאי הראשון נגד היהודים ליכדו את הקהילה.
 - הקהילות במזרח אירופה היו עתיקות יותר מאשר בגרמניה, ולכן נטועות יותר במסורת.
- פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 55-64.

20. שְׁאוּל שָׁאַל האיש מנכבדי קהילתנו ה' ישמרהו ויצילהו אם יוכל לעשות חופת בְּתוּ בבית הכנסת.

(הרב אליהו חזן, שו"ת **תעלומות לב**, בתוך: ע' אטקס (עורך), **אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה**,

משרד החינוך התרבות והספורט, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, 1995, עמ' 167)

הצג את עמדת הרבנים האורתודוקסים האשכנזים בנוגע לשאלה זו.

הצג את עמדת הרב אליהו חזן בנוגע לשאלה זו.

על פי החוקר בנימין בראון, **הסבר** את הסיבה העיקרית להבדל בין העמדות.

הצג את עמדת הרבנים האורתודוקסים האשכנזים ביחס לשאלה

הרבנים האורתודוקסים האשכנזים אסרו [בפסק דין מיכאלוביץ] על קיום חופות בתוך בית הכנסת.

הצג את עמדת הרב אליהו חזן ביחס לשאלה זו

הרב אליהו חזן התיר לערוך חופות בתוך בית הכנסת.

הסבר את הסיבה העיקרית להבדל בין העמדות על פי החוקר בנימין בראון

הנסיבות ההיסטוריות השונות באירופה ובמזרח הובילו לגישות שונות.

במזרח תהליך החילון שחל בעקבות המודרנה התפתח באופן שונה. הוא לא כלל הפניית עורף למסורת,

אלא חריגות נקודתיות, לכן התגובה יכלה להיות מסורתית יותר / נקודתית ומתונה. בגלל שהמודרנה לא היוותה איום משמעותי על המסורת.

פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 167, 171-173.

נושא 6 — תולדות ארצות הברית

פרק ראשון

21. עקרונות היסוד של הדמוקרטיה האמריקנית ומבנה המשטר

א. לפניך קטע מן המאמר "שכל ישר" של תומס פיין, הוגה שהשפיע על דעת הקהל באמריקה במאה ה-18 בנוגע לשאיפה לעצמאות פוליטית. קטע זה מתייחס לפולמוס על ההפרדות מבריטניה. קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.

בדפים אלה איני בא אלא להציע עובדות שכוחות, נימוקים פשוטים ומה שהשכל היישר מחייב. [...]

כרכים נכתבו על נושא המאבק שבין אנגליה לאמריקה. [...]

כיוון שדובר כבר הרבה על היתרונות שבהתפייסות, ראוי לנו שנבחן את היפוכו של הטיעון ונתבונן בכמה מן הנזקים החומריים שמושבות אלו נושאות בהם עקב היותן קשורות ותלויות בבריטניה הגדולה. [...]

שמעתי טוענים, שכיוון שאמריקה שגשגה בהיותה קשורה בבריטניה הגדולה, קשר זה הכרחי הוא לה למען טובתה בעתיד, ותמיד יפעל פעולה דומה. אין לך טעות גדולה מטענה מסוג זה. כמו כן נוכל לטעון, שכיוון שתניוק פורח מיניקת חלב לא יטעם לעולם בשר, או שעשרים השנים הראשונות בחיינו ישמשו דוגמה לעשרים השנים שלאחריהן. אני משיב שאמריקה הייתה משגשגת באותה מידה, ואפילו במידה מרובה יותר, אם לא הייתה שום מעצמה אירופית משגיחה עליה. המסחר שבו נתעשרה הוא מסחר בצורכי נפש ותמיד ימצא לו שוק כל זמן שמנהג האכילה מקובל באירופה.

"אך היא הגנה עלינו", אומרים אחדים. לפתה אותנו, והגנה על היבשת על חשבוננו כעל חשבונה — בזאת הכול מודים, והייתה מגינה על טורקיה מאותו טעם, כלומר למען המסחר והשלטון. [...]

חובתנו לכלל האנושות כלעצמנו מורה אותנו לבטל את החיבור, כי כל השתעבדות לבריטניה הגדולה או תלות, תביא מייד לסיבוכה של היבשת הזאת במלחמות ומריבות באירופה ותסכסך בינינו לבין אומות שאלמלא כן היו מבקשות את ידידותנו, ואין לנו כלפיהן כל טינה או טענה. [...]

ממשל משלנו היא זכותנו הטבעית, ואדם המתבונן בכובד ראש בחוסר הבטיחות שבמעשי אנוש יכיר לדעת, כי נבון ומובטח לאין שיעור יותר שנערוך חוקה משלנו בשיקול דעת מתון, כל עוד בידינו הדבר, משנפקיד מעשה רב עניין כזה ביד הזמן והמקרה.

(מעובד על פי: יי אריאלי (עורך), המחשבה המדינית בארצות הברית – מקורות ותעודות,

הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 1967, עמ' 92–100)

על פי הקטע, הצג שני טיעונים מתחומים שונים בעד היפרדות מבריטניה.

על פי מה שלמדת, הסבר שני אירועים היסטוריים שהובילו לפולמוס זה.

ב. הצג שניים מן הסוגיות שעוררו ויכוח בעת ניסוח החוקה של ארצות הברית.

הסבר את הפשרה שהושגה באחת מן הסוגיות שהצגת.

עקרונות היסוד של הדמוקרטיה האמריקנית ומבנה המשטר

א. על פי הקטע, הצג שני טיעונים מתחומים שונים בעד היפרדות מבריטניה

– [בתחום הכלכלי]: מבחינה כלכלית עדיף לארצות הברית להיפרד מבריטניה. לא לשלם מכסים, ולנהל את כלכלתה בעצמה ולטובתה.

[בקטע: "אמריקה הייתה משגשגת באותה מידה, אך מסתבר במידה מרובה יותר, אלמלא לא הייתה שום מעצמה אירופאית משגיחה עליה. המסחר שבו נתעשרה הוא מסחר בצורכי נפש ותמיד ימצא לו שוק כל זמן שמנהג האכילה מקובל באירופה" / "תבואתנו תביא לנו את מחירה בכל שוק באירופה, ובעד הסחורות יש לשלם באשר נקנה אותן"].

– [בתחום הביטחוני]: הקשר עם בריטניה מסבך את ארצות הברית במלחמות שאינן מעניינה.

[בקטע: "כל השתעבדות לבריטניה הגדולה או תלות, תביא מיד לסיבוכה של היבשת הזאת במלחמות ומריבות באירופה ותסכסך בינינו לבין אומות שאלמלא כן היו מבקשות את ידידותינו, ואין לנו כלפיהן כל טינה או טענה"].

– [בתחום המדיני]: לאומה האמריקנית יש זכות לקבוע את גורלה.

[בקטע: "ממשל משלנו היא זכותנו הטבעית"].

– [בתחום המדיני]: צורת הממשל בבריטניה אינה זו המועדפת על תושבי ארצות הברית. הם צריכים להחליט על העקרונות המנחים אותם ואת הממשל שלהם על פי אמונותיהם.

[בקטע: "נבון ומובטח לאין שיעור יותר שנערוך חוקה משלנו בשיקול דעת מתון, כל עוד בידינו הדבר משנפקיד מעשה רב עניין כזה ביד הזמן והמקרה"].

על פי מה שלמדת, הסבר שני אירועים היסטוריים שהובילו לפולמוס זה

- מלחמת שבע השנים והמאבק בנושא המיסוי: בריטניה נלחמה בצרפת. ביבשת אמריקה נלחמו המתישבים יחד עם האנגלים, והצליחו למנוע מצרפת להשתלט על שטח גדול מצפון וממערב למושבות האנגליות. המתישבים ציפו להרוויח מתוצאות המלחמה, אך הבריטים ציפו שהמתישבים, שנעזרו בהם, יעזרו לבריטניה לשאת בהוצאות המלחמה.
 - בריטניה ציפתה מן המתישבים לממן את הצבא שנשלח כדי להפחית את המגע עם האינדיאנים. בריטניה תכננה להטיל מכסים גבוהים ולפקח על גבייתם לצורך זה. מבחינת המתישבים, בריטניה ניסתה להגביל את הסחר שלהם, את התיעוש ואת ההתפשטות מערבה. כל זאת בהחלטה חד צדדית של בריטניה, ללא הסכמת המתישבים שאין להם ייצוג בבית המחוקקים [“אין מיסוי ללא ייצוג”].
 - טבח בוסטון: על רקע המתח בין המתישבים לבין כוחות הצבא בשל העלאת המיסים המתוכננת, אזרחים בבוסטון התגרו בחיילים. האירוע התפתח ובסופו נהרגו כמה אמריקנים. החיילים היורים נשפטו, אך רק מעטים מהם נענשו, ובעונש קל. המתישבים ראו בכך סימן לעוינות של הממשל הבריטי כלפיהם והרוחות במושבות סערו.
 - מסיבת התה של בוסטון: בתגובה על “חוק התה”, שפטר חברה בריטית מן המסים בהם חויבו הסוחרים, סירבו המתישבים לפרוק מטעני תה מאוניות החברה בנמלים. בדצמבר 1773 עלו חמישים מבני העיר בוסטון, מחופשים לאינדיאנים, על סיפונן של שלוש אוניות והשליכו את מטעני לים. בני בוסטון סירבו לשלם על הנזק והממשל הבריטי הכריז עליה כעל מושבה מורדת.
- פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 35-36.

ב. הצג שתיים מן הסוגיות שעוררו ויכוח בעת ניסוח החוקה של ארצות הברית. הסבר את הפשרה שהושגה באחת מן הסוגיות שהצגת

הפשרה	הסוגיה
<p>כחלק מ"הפשרה הגדולה" הוחלט כי הרשות המחוקקת תורכב משני בתים: הסנאט ובית הנבחרים. בעוד שבבית הנבחרים תקבל כל מדינה ייצוג יחסי על פי גודל אוכלוסייתה, הרי שהסנאט יורכב ממספר נציגים זהה לכל מדינה (שניים), דבר שיבטיח את יכולתן של המדינות הקטנות לייצוג ולהשפעה. [יתרון מסוים נוסף שהוענק למדינות הקטנות היה בקביעה כי מספר האלקטורים של כל מדינה, הקובעים סופית את זהות הנשיא, יהיה כמספר נציגיה בבית הנבחרים ובסנאט יחד ולא רק על פי גודלה].</p>	<p>הייצוג של המדינות הגדולות לעומת הייצוג של המדינות הקטנות.</p>
<p>הוחלט כי בית הנבחרים יבחר בבחירות ישירות, הסנאט ימונה על ידי ממשלי המדינות והנשיא על ידי האלקטורים.</p>	<p>שיתוף ההמונים בבחירות למוסדות: האם על הבחירות להיות ישירות או עקיפות?</p>
<p>פדרליזם שבו הממשל המרכזי אמור לעסוק בעניינים הנוגעים לכלל המדינות, חוץ וביטחון / ענייני כלכלה משותפים / יחסים שבין מדינות הברית. ואילו המדינות יקבלו את הסמכות לעסוק בענייני הפנים שלהן, חינוך / תחבורה פנימית / בריאות / חוק פלילי ועוד. כל אחד מהגופים הוא בעל ריבונות וסמכות מלאה בתחומים שתחת אחריותו.</p>	<p>מה יהיה היחס בין הממשל המרכזי לבין המדינות?</p>
<p>- מצד אחד עבד הנמלט למדינה בה העבדות אסורה יוסגר לאדונו, בכך החוקה מכירה בעבדות.</p>	<p>ויכוח בין מדינות הצפון לדרום על יחס החוקה לעבדות.</p>

מצד שני הסחר המספק עבדים לארצות הברית יופסק בשנת 8081. מבטא תקווה לדעיכתו של מוסד העבדות. - בצפון העבדות אסורה, בדרום העבדות מותרת.	
--	--

פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 41-43.

שימו לב!

- בשאלה התלמיד התבקש להציג טיעונים מתחומים שונים. כדאי להרגיל את התלמידים להתייחס למושג "תחום" ולהכיר הגדרות של תחומים שונים בהיסטוריה.
- חשוב שנושא הממשל בארה"ב יהיה בהיר לתלמידים כדי למנוע בלבול בין מושגים דומים.

22. המאבק לשוויון זכויות גזעי

- הצג שני** תיקונים לחוקה שתוקנו לאחר מלחמת האזרחים בנוגע למעמדם של השחורים.
- הסבר** את המדיניות "נפרד אבל שווה" שהתפתחה לאחר השינוי במעמד השחורים. בסס את תשובתך על שתנ דוגמאות.
- לפניך** קטע מתוך ההסבר של סטוקלי קרמייקל לסיסמה "הכוח השחור". קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

נבחן את ההיסטוריה של היחסים בין הכוח הלבן לבין הכוח של הכושים בארץ זו [...]

ההיסטוריה של כל מוסד בחברה מצביעה על כך, שאחד העקרונות המנחים החשובים בהבניית החברה היה לשמר את התלות והדיכוי של הקהילה הכושית. לא מדובר בפעילות של יחידים שהפלו יחידים אחרים, אלא בסך כל מאפייני הפעילות והצעדים שנקטו על ידי הקהילה הלבנה נגד הקהילה השחורה.

[...]

השאלה היא כמובן: אילו שינויים צריכים להיעשות ואיך אפשר לבצע אותם? התשובה שניתנה על כך בשנים האחרונות על ידי קבוצות מכובדות של כושים ובני בריתם הלבנים "הליברלים" כונתה בשם "אינטגרציה". דוברי רעיון זה טוענים, שצדק חברתי יושג על ידי "השתלבותו של הכושי במוסדות הזרם המרכזי של החברה, שמהם הוא הורחק בעבר". יש משמעות לכך שהנוסחה הזאת משתמשת במונח "הכושי", במשמעות של האיש היחיד, ולא במונחים של קהילה. הנחת היסוד באמירה זו היא שאין שום דבר בעל ערך בקהילה הכושית, ולכן נכון יהיה לשאוב את אלה שמתאימים אל תוך המעמד הבינוני הלבן [...] זה לא ריאלי וגם לא רצוי. אפשר לערוך אינטגרציה בין קהילות, אבל יחידים – מתבוללים. גם אם זה אפשרי, התוצאה תהיה לא של פיתוח הקהילה השחורה – כמרכיב מכובד ופעיל בחברה הכוללת, בעל זהות תרבותית משלו, סגנון חיים ומוסדות – אלא של ביטולה [...]

את האופי הגזעי והתרבותי של הקהילה השחורה יש לשמר [...]

(ס' קרמייקל, "לעבר שחרור השחורים", 1966, בתוך: "פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, מרכז זלמן שזר, 2008, עמ' 94–95)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג שניים מן העקרונות של "הכוח השחור".

על פי העקרונות שהצגת, **הסבר** את ההבדל בין "הכוח השחור" ובין התנועה העממית להשגת שוויון בהנהגת מרטין לותר קינג.

המאבק לשיוויון זכויות גזעי

א. הצג שני תיקונים לחוקה שתוקנו לאחר מלחמת האזרחים בנוגע למעמדם של השחורים

- ביטול העבדות [התיקון ה־13].
- אזרחות [התיקון ה־14]: כל מי שנולד או התאזרח בארצות הברית הוא אזרח ארצות הברית. המדינות לא יכולות להגביל את זכויותיו / לשלול את חירותו / קניינו ללא משפט.
- ייצוג [התיקון ה־15]: לכל אזרח יש זכות להצביע בבחירות ואין למדינה אפשרות להגביל זכות זו בגלל צבע עור / מצב של עבדות בעבר.

הסבר את המדיניות "נפרד אבל שווה" שהתפתחה לאחר שינוי זה. בסס את תשובתך על

שתי דוגמאות

– מדיניות שהתפתחה בדרום במטרה להפריד בין השחורים לבנים. על פי התיקון ה' 14 לא יכלו המדינות לחוקק חוקים שונים לשחורים לכן הם יצרו מערכות שירותים נפרדות.

– בית המשפט העליון פסק [בשנת 1896] כי ההפרדה אינה פוגעת בעקרון השוויון. לכן למרות שהעבדות התבטלה ויש שוויון חוקי, עדיין הייתה הפרדה וגזענות.

לדוגמה:

– במערכת החינוך – בתי ספר נפרדים לשחורים. [רוב האוניברסיטאות לא קיבלו שחורים].

– בתחבורה הציבורית – הפרדה במושבי רכבת.

– מקומות נפרדים לשחורים במסעדות.

– שירותים נפרדים לשחורים ולבנים.

פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 80-85, 230.

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג שניים מן העקרונות של "הכוח השחור"

– התבדלות מן החברה הלבנה, מתוך הכרה בזהות שחורה עצמאית ושבטית, עם סממנים תרבותיים נבדלים / בקטע: "את האופי הגזעי והתרבותי של הקהילה השחורה יש לשמר".

– החרמת הרשויות והממסד. ראו ברשויות את האויב המדכא / בקטע: "הקהילה הלבנה נגד הקהילה השחורה".

–] מהפכנות ואלימות. בהתחלה לצורך הגנה עצמית. בהמשך גם ככלי תקיפה להשגת המטרה.

הסבר את ההבדל בין ה"כוח השחור" ובין "התנועה לשוויון זכויות"

- [התבדלות מהחברה הלבנה:] התנועה להשגת שוויון שיתפה פעולה עם לבנים. לבנים השתתפו בצעדות ואף נפגעו בהן. אנשי "הכוח השחור" לא היו מעוניינים בעזרת הלבנים. הם נאבקו לא למען שוויון בלבד, אלא כדי ליצור זהות שחורה שאיננה "אמריקנית" / התנועה להשגת שוויון שאפה להגיע לאינטגרציה והיטמעות בתרבות האמריקנית. המטרה של "הכוח השחור" הייתה אוטונומיה.
- [החרמת הרשויות והממסד:] התנועה להשגת שוויון דגלה בשיתוף פעולה עם הרשויות. "הכוח שחור" החרימה אותן ולא האמינה ביכולתן לסייע.
- מהפכנות ואלימות: התנועה להשגת שוויון דגלה בדרך של סובלנות ואי אלימות. הדרך של "הכוח השחור" הייתה דרך של מהפכנות ואלימות.

פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 89-94.

שימו לב!

- תלמיד נדרש לדעת להגדיר מושג היסטורי (לדוגמא: נפרד אבל שווה) לצד דוגמאות למושג.
- בשאלה בה התלמיד נדרש "על פי הקטע" ו"על פי מה שלמדת", יש לכתוב את התשובה ולצרף ביסוס לדברים מציטוט מהקטע.

פרק שני

23. **הצג את המושג "ספר" בארצות הברית.**

הסבר את משמעותו של הספר בעיצוב הזהות האמריקנית.

הצג את מושג ה"ספר" בארצות הברית

גבול שבין אזור מיושב ומעובד לבין אזור שומם ופראי שיישובו דורש משמעת עצמית/עבודה קשה. הגבול זז כל הזמן לכיוון מערב. הספר היה גם הזדמנות [כל זמן שהיה ספר, אנשים יכלו לנדוד מערבה אל אזור לא מיושב, להתיישב בו ולפתח אותו].

הסבר מדוע דווקא בספר התעצבה הגדרת הזהות האמריקנית

כאשר אדם התגבר על כל אלו החשיב את עצמו חלוץ / מי שניצח בכוח האמונה / פיתח רוח עצמאית.

תחושה זו התגבשה להגדרת הזהות האמריקנית: חלוציות / מעשיות / יוזמה / אינדיווידואליזם / עצמאות / התרכזות בשגשוג חומרי.

היכולת לנוע מערבה ולחפש הזדמנויות חדשות עזרה לטפח את מיתוס "ארץ האפשרויות הבלתי נגמרות" ואת האמונה שכל אחד יכול להצליח.

פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 10-11.

24. **הצג** את ההתפתחות במעורבות של ארצות הברית במלחמת וייטנאם. בתשובתך התייחס לשלושה שלבים.

הסבר את הקשר בין מלחמת וייטנאם לבין דוקטרינת טרומן אנ תאוריית הדומינו.

הצג שלושה שלבים במלחמת וייטנאם

- [בתחילת שנות ה־50 של המאה ה־20] ארצות הברית סייעה בייעוץ ובכסף לצרפת, שנלחמה נגד המורדים בוויטנאם.
- [1964-1957:] ארצות הברית תמכה בייעוץ ובכסף בממשלת הדרום כדי שהמשטר הקומוניסטי שהונהג בצפון לא ישתלט על כל המדינה.
- [1972-1964:] בעקבות תקרית מפרץ טונקין ארצות הברית שלחה סיוע צבאי לדרום וייטנאם. [סיוע שהחל בהפצצה של מטרות בצפון, והמשיך בשליחת כוחות צבאיים]. הרחבת הלחימה.
- כשלא הצליחו לנצח, למרות שברוב הקרבות הייתה ידם על העליונה, החלו כוחות ארצות הברית "לנקות" שטחים מכוחות הווייטקונג – גירוש כפרים שלמים לערים / למחנות ריכוז.
- [1975-1972:] החלטה על סיום ההשתתפות במלחמה והוצאת הכוחות עד לפינוי השגרירות האמריקנית בסיגון.

הסבר את הקשר בין מלחמת וייטנאם לדוקטרינת טרומן או תאוריית הדומינו

- מלחמת וייטנאם היא מימוש של דוקטרינת טרומן מכיוון שארצות הברית התערבה בה כדי לבלום את הקומוניזם. הבלימה באה לידי ביטוי בסיוע צבאי או כלכלי.
- מלחמת וייטנאם היא ביטוי של תאוריית הדומינו, על פיה אם מדינה אחת תיפול לידי הקומוניסטים, רבות אחרות יפלו לידיהם אחריה, לכן יש להשקיע מאמצים רבים במניעת השתלטות קומוניסטית על מדינה כלשהי.

פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 183-186, 200-206.

שימו לב!

יש לשים לב שהתלמידים ילמדו גם נושאים המופיעים בתחילת חומר הלימוד כמו גם בסופו.

נושא 7 — יפן המודרנית

פרק ראשון

25. היפתחות יפן למערב (עד שנת 1868)

א. **הצג** את הסיבה להתנגדות של יפן להיפתח למערב.

הצג שתי פעולות שנקטה יפן כשנפתחה למערב.

הסבר כיצד הפעולות שהצגת מעידות שיפן למדה מן הטעויות של סין.

ב. קרא את הקטע שלפניך וענה על השאלה שאחריו.

הרסטורציה של מייג'י חוללה שינוי פוליטי גדול [...] בניגוד למהפכות בארצות אחרות, היא לא הבטיחה אוטופיה ולא הטיפה לסדר עולם חדש. מטרתיה היו פרגמטיות: להציל את יפן משעבוד והתפוררות, לחזק אותה מבחינה צבאית וכלכלית, להעלות את קרנה בקרב האומות ולקדם אותה בכל התחומים.

(ב' שילוני, **יפן המודרנית**, הוצאת שוקן, תשס"ג, עמ' 47)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, **הצג שתי** פעולות שנקטה יפן במהלך הרסטורציה של מייג'י שנועדו להשיג **שתיים** מן המטרות המתוארות בקטע (פעולה **אחת** לכל **אחת** מן המטרות).

על פי מה שלמדת, **הסבר** כיצד שימור התרבות היפנית המסורתית בא לידי ביטוי ב**אחת** מן הפעולות שנקטה יפן במהלך רסטורציית מייג'י (תוכל להתייחס לאחת מן הפעולות שהצגת **אן** לפעולה אחרת).

היפתחות יפן למערב

א. הצג את הסיבה להתנגדות של יפן להיפתחות למערב

חשש מפני האימפריאליזם המערבי במאה ה-17 / שימור הזהות היפנית.

הצג שתי פעולות שנקטה יפן כשנפתחה למערב

- הממשלה ניסתה לשתף את הציבור בקבלת החלטות מדינית לפתיחת שעריה בפני ארצות הברית.
- ממשלת השוגון הסכימה לקבל תכתיב אמריקני אחרי שנים של איסור.
- חתימת הסכמים עם מדינות נוספות והימנעות ממלחמה. כינון יחסים דיפלומטיים, פתיחת שערים וקבלת חוזים.
- חתימת טקס ההסכמים לא קרוב אל הבירה אלא רחוק ממנה כדי למנוע מרידות פנים.
- הידוק יחסים עם המערב על ידי שליחת משלחות.
- אפשרו למערביים לגור קרוב לבירה לטובת סחר, וכך נוצרה חשיפה לתרבות המערב.
- מעבר פרגמטי של הסמוראים מהתנגדות קנאית להשלמה בניגוד לסין.

הסבר כיצד הפעולות שהצגת מעידות שיפן למדה מן הטעויות של סין

- יפן הייתה פרגמטית ביחסיה עם המערב, מכיוון שהבינה שלא תוכל להיאבק בו. היפנים ראו את כוחה הצבאי של ארצות הברית. הם גם ראו שאפילו סין לא הצליחה להילחם בהם.
- יפן נפתחה למערב בהדרגה ותוך כדי חשיבה והתקדמות. היפנים הבינו שאין טעם להתנגד לפתיחה, אלא לבצע אותה בדרך שתשמור על התרבות היפנית ועל יפן כמדינה חזקה.

פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' עמ' 23-25, 30-38.

ב. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג שתי פעולות שנקטה יפן במסגרת הרסטורציה של מייגיי שנועדו להשיג שתיים מן המטרות המוצגות בקטע

המטרה	הפעולה
להציל את יפן משעבוד והתפוררות	אימוץ טכנולוגיה חדשה / חוקה: שינוי בצורת השלטון ושינוי מסוים בערכים המקובלים / שינוי מעמד הקיסר / ביטול מעמד הסמוראים / ביטול ההאנים.
לחזק אותה מבחינה צבאית וכלכלית	שליחת משלחות למערב לצורך לימוד / אימוץ טכנולוגיה חדשה / ביטול מעמד הסמוראים / ביטול ההאנים.
להעלות את קרנה בקרב האומות	אימוץ טכנולוגיה חדשה / חוקה – שינוי בצורת השלטון ושינוי מסוים בערכים המקובלים / שינוי מעמד הקיסר.
לקדם אותה בכל התחומים	שליחת משלחות למערב לצורך לימוד / אימוץ טכנולוגיה חדשה / חוקה: שינוי בצורת השלטון ושינוי מסוים בערכים המקובלים / פיתוח תרבות השינטו.

פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 42-60.

על פי מה שלמדת, הסבר כיצד שימור של התרבות היפנית המסורתית בא לידי ביטוי באחת מן הפעולות שנקטה יפן במהלך הרסטורציה (תוכל להתייחס לפעולה שהצגת, או לפעולה אחרת)

- שינוי מעמד הקיסר: מוסד הקיסרות המסורתי לא בוטל, אלא נוצק אליו תוכן אחר.
- חוקה חדשה: הרעיון של חוקה היה חדש, אך החוקה לא ביטלה לגמרי את צורת השלטון, הערכים והמסורת היפנית, אלא השתמשה בהם.
- משלחות לצורך לימוד מן המערב: בעבר הייתה יפן שולחת משלחות לסין ולומדת ממנה. הלימוד מן המערב הוא חדש, אבל לא עצם הלימוד ממעצמה חזקה.

– בהקמת הצבא המודרני השתמשו בסמוראים ששילבו את הנשק ודרכי הלחימה המערביים יחד עם ערכי הלוחם הסמוראי של תרבות יפן. [ייתכנו תשובות נוספות.]

פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 50-68.

26. מלחמת סין-יפן השנייה

- א. ציין את שמות המעצמות שתמכו בכל אחד מן הצדדים במלחמת סין-יפן השנייה עד שנת 1939. הסבר מה היו האינטרסים של שתיים מן המעצמות שציינת (מעצמה אחת לכל אחד מן הצדדים).
- הצג שתיים מן התוצאות של מלחמת סין-יפן השנייה עד שנת 1939.
- ב. הצג את יחסה של יפן כלפי יהודים במהלך מלחמת העולם השנייה. בתשובתך התבסס על שתי דוגמאות.
- ג. אף על פי שיפן נכבשה בסוף מלחמת העולם השנייה, אפשר לטעון שהיא הרוויחה ממעורבותה במלחמה בתחום החברתי. הסבר טענה זו. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות.

מלחמת סין-יפן השנייה

א. על פי מה שלמדת, ציין את שמות המעצמות שתמכו בכל אחד מן הצדדים במלחמת סין-יפן השנייה. הסבר מה היו האינטרסים של שתיים מן המעצמות. (מעצמה אחת לכל אחד מן הצדדים)

תמיכה בסין:

רוסיה – חשש מן המיליטריזם היפני.

אנגליה – הגנה על האינטרסים המערביים בסין / חשש מן המיליטריזם היפני / אהדה לסין, שהייתה הצד הנפגע.

תמיכה ביפן :

גרמניה – רצון להרתיע את רוסיה ואת מעצמות המערב.

איטליה – חלק מן הברית עם גרמניה.

הצג שתיים מן התוצאות של מלחמת סין-יפן השנייה

– כיבוש שנגחאי, ועיר הבירה נקנינג.

– בריחתו של צ'יאנג קאי שק צפונה.

– פגיעה חמורה בכבוד של העם הסיני – “האונס של נקנינג”.

– נפילתם של חיילים סינים רבים וגם של אזרחים רבים.

פירוט : שילוני, יפן המודרנית, עמ' 210-233.

ב. הצג את יחסה של יפן כלפי יהודים במהלך מלחמת העולם השנייה. בתשובתך התבסס על שתי דוגמאות

השלטונות ביפן לא אימצו את המדיניות של היטלר של השמדת היהודים / הם העדיפו לנצל את “הכוח היהודי”.

– הקונסוליה היפנית בליטא העניקה ליהודים אשרות מעבר באמצעותן הם יכלו להימלט מליטא.

– יהודים שהגיעו ליפן הורשו להישאר בה, למרות שהיו להם רק אשרות מעבר.

– יפן אפשרה לפליטים היהודים להתיישב בשנגחאי, שהייתה בשליטתה.

פירוט : שילוני, יפן המודרנית, עמ' 220-221.

ג. הסבר את הטענה שאף על פי שיפן נכבשה בסוף מלחמת העולם השנייה היא הרוויחה ממעורבותה במלחמה. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות

יפן הרוויחה ממעורבותה במלחמה בכך שהתחוללו בה שינויים חיוביים :

– קידום מעמד הנשים. בגלל שהגברים גויסו, נשים החלו למלא תפקידים שנחשבו עד אז לגבריים / בעקבות הכיבוש האמריקני ניתנה זכות בחירה לנשים.

- הרחבת חינוך החובה, כדי לקדם את הרמה הטכנולוגית של יפן.
 - הכיבוש האמריקני פעל לקידום החברה ביפן.
 - שינוי שיטת הממשל למשטר שמעניק יותר חופש, וקבלת חוקה חדשה, דמוקרטית. שינוי שנוצר בעקבות הכיבוש האמריקני.
 - חיסול המיליטריזם והרחבת זכויות הפרט בעקבות הכיבוש האמריקני.
- פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 229-230, 244-246.

פרק שני

27. במהלך מלחמת העולם הראשונה ביקשה בריטניה מיפן להגן על האינטרסים של בריטניה באסיה.
- הסבר** את הדילמה של יפן בנוגע לבקשה זו. בתשובתך התייחס לשיקולים של יפן.
- הצג** את ההחלטה של יפן.
- הסבר** אם לדעתך ההחלטה של יפן הועילה לה. בסס את תשובתך על עובדה היסטורית.
- . הסבר את הדילמה של יפן בנוגע לבקשה של בריטניה שתגן על האינטרסים שלה באסיה. בתשובתך התייחס לשיקולים של יפן
- יפן עמדה בפני דילמה אם להיענות לבריטניה או לא. האפשרויות שעמדו בפניה :
- להיענות לבריטניה : להגן על האינטרסים של בריטניה במזרח אסיה ולא לאפשר לגרמנים לתקוף אוניות סוחר בריטיות, אך לא להשתתף באופן פעיל במלחמה.
 - שיקול : אופן פעולה כזה לא יפגע ביפן, שלא תשתתף במלחמה, אך גם לא יועיל לה.
 - יפן יכלה שלא להיענות לבריטניה, ולהישאר נייטרלית באופן מוצהר.
 - שיקול לאופן פעולה זה : הסכסוך בין בריטניה לגרמניה לא נוגע ליפן.
 - יפן יכלה להצטרף למלחמה לצד גרמניה. מכיוון שהאימפריה הבריטית הייתה חלשה ונאלצה להוציא את הצי שלה מאסיה לטובת חזיתות אחרות.
 - שיקול : אופן פעולה זה היה מאפשר ליפן אולי להשתלט על האימפריה הבריטית באסיה.

הצג את ההחלטה של יפן

יפן הסכימה להגן על האינטרסים של בריטניה באסיה, אך רק בתור שותפה פעילה במלחמה. יפן שמרה על הברית שלה עם בריטניה (ונגד גרמניה, שהתייצבה לצד רוסיה), אך גם להרוויח מן המלחמה.

לדעתך, האם ההחלטה של יפן הועילה לה? בסס את תשובתך על עובדה היסטורית

אפשרות אחת: כן, ההחלטה הועילה ליפן [בטווח הקצר]. היא הגיעה להישגים טריטוריאליים/דיפלומטיים / השתלטה על חצי האי שנדונג / השפילה את סין במסמך 21 הדרישות והשתלטה כך על שטחים נוספים בסין / השיגה הכרה של סין במעמד של יפן במנצ'וריה / בוועידת השלום בפריס הכירו ביפן כמעצמה עולמית. [היא לא קיבלה את כל דרישותיה, אך הפכה למדינה שאי אפשר להתעלם ממנה].

אפשרות שנייה: לא, ההחלטה של יפן להצטרף למלחמה פגעה בה [בטווח הארוך]. גם בסין וגם במערב החלו לראות בה איום משמעותי / החשש מפני יפן הוביל ליחס קשה כלפיה במלחמת העולם השנייה.

[ייתכנו נימוקים אחרים]

פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 160-166.

28. הצג שתי פעולות שנקטה יפן המעידות על פייסנות כלפי מדינות המערב בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20.
- הצג פעולה אחת שנקטה יפן המעידה על תוקפנות כלפי סין במהלך שנות השלושים של המאה ה-20, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.
- הסבר מדוע בשנים אלה נקטה יפן תוקפנות כלפי סין ופייסנות כלפי המערב.

הצג שתי פעולות שנקטה יפן המעידות על פייסנות כלפי מדינות המערב בשנות העשרים והשלושים של

המאה ה-20

- החזרת חצי האי שנגדונג לסין.
- יפן הוציאה את כוחותיה מסיביר.

- החלפת הברית האנגלו־יפנית בברית מרובעת עם ארצות הברית, צרפת ואנגליה.
- צמצום מספר המהגרים לארצות הברית.

הצג פעולה אחת שנקטה יפו המעידה על תוקפנות כלפי סין במהלך שנות ה-30 של המאה ה-20 ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה

- היפנים שלחו חיילים לסיין, לחסום את דרכו של צ'יאנג קאי שק צפונה.
- כיבוש מנצ'וריה.

הסבר מדוע בשנים אלה נקטה יפו תוקפנות כלפי סין ופייסנות כלפי המערב

תוקפנות כלפי סין

יפן הייתה תוקפנית כלפי סין כי ראתה בה בת חסות פוטנציאלית. / יפן רצתה לשמור על סין חלשה, לכן חששה מפני איחוד של סין, הן בידי צ'יאנג קאי שק והם בידי הקומוניסטים.

פייסנות כלפי המערב

יפן הייתה פייסנית כלפי המערב משום שהייתה זקוקה לידידותן של מעצמות המערב כי היא לא הייתה חזקה מספיק כדי להילחם בהן / משום שהייתה זקוקה לשווקים שלהן כדי למכור תוצרת ולהתחזק כלכלית.

פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 179-194.

נושא 8 — סין המודרנית

פרק ראשון

29. המסע הארוך והמאבק ביפן

א. לפניך קטע מתוך מאמר של אהרון שי על סין במלחמת העולם השנייה. עיין בו וענה על השאלה שאחריו.

מה היה המצב בדצמבר 1936? בקצרה, כבר בשנת 1932, אחרי שהקימו בסיס בחבל ג'יאנגסי (Jiangxi) בדרום-מזרח סין, הכריזו הקומוניסטים מלחמה על יפן, צעד שהעניק להם יתרון הסברתי עצום, אף שלא היה בו ממש. בעקבות "מסעות ההשמדה" של ג'יאנג קאישיק הם נאלצו לנטוש את בסיסם והתמקמו בסופו של דבר בִּינָאן שבחבל שאנסי (Shanxi) שבצפון סין. את נסיגתם, במסגרת מה שכונה לימים "המסע הארוך", הם ניסו לצייר כתנועה מתוכננת ומכוונת לקידום פני האויב. הם ראו את עצמם, אם כן, כפטריוטים האמיתיים, בניגוד לג'יאנג קאישיק שבחר לשקוע במשחק מכוער וחסר תכלית של הכרעת יריבים־אחים. הם, לעומת זאת, התמקדו בעיקר באויב של האומה כולה. כך נמצא ג'יאנג קאישיק במצב פוליטי פנימי ובין־לאומי מביד. הייתה זו הצלחתו של מאו, אשר תוך כדי "המסע הארוך" הצליח להשתלט על הנהגת המפלגה.

(א' שי, **מאו דזה דונג ומלחמת העולם השנייה: הערות מחקר אחדות**, בתוך: זמנים 101, 2008, עמ' 62)

על פי מה שלמדת, **הצג** גורם **אחד** ליציאה של מאו למסע הארוך.

על פי **הקטע**, **הסבר** כיצד הציגו הקומוניסטים את מטרת המסע הארוך.

הסבר אם לדעתך השיגו הקומוניסטים את מטרתם בתום המסע. בסס את תשובתך על עובדה היסטורית.

ב. **הצג** את "תקרית סיאן". **הסבר** כיצד היא השפיעה על המדיניות של ג'יאנג קאישיק כלפי הקומוניסטים וכלפי יפן.

המסע הארוך והמאבק ביפן

א. על פי מה שלמדת, הצג גורם אחד ליציאה של מאו למסע הארוך

– מסעותיו של צ'אנג קאי שק בראש צבא הלאומי ברדיפתו הבלתי פוסקת אחר הקומוניסטים

בשיטת מצור והקפה.

– שימוש בלחץ כלכלי כבד כדי לשבור את רוחם וכושר עמידתם.

– עליונות צבאית ברורה של צאנג קאי שק, עדיפות מספרית, כולל ארטילריה וציוד צבאי משופר ומתקדם.

על פי הקטע, הסבר כיצד הקומוניסטים הציגו את מטרת המסע הארוך

ניסיון לחבור לכוחותיהם בצפון כדי להילחם יחד באויב היפני, בניגוד לג'יאנג קאי-שק שנלחם באחים.

לדעתך, האם הקומוניסטים השיגו את מטרתם בתום המסע? בסס את תשובתך על

עובדה היסטורית

– הקומוניסטים השיגו את מטרתם. ביסוס: הם הצליחו להגיע למקום בטוח יחסית / לחזק את כוחם והפופולריות שלהם בדרך / לייסד סובייט חדש.

– הקומוניסטים לא השיגו את מטרתם [בטווח הקצר]. ביסוס: הם נאלצו לשתף פעולה עם צ'אנג קאי שק נגד היפנים, ולמרות שיתוף הפעולה הוא פגע בהם.

[ייתכנו נימוקים נוספים]

פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 97-100.

ב. הצג את תקרית סיאן

– ג'יאנג קאי-שק הפקיד את ג'יאנג סואה ליאנג ("המרשל הצעיר") על דיכוי הסובייט הקומוניסטי בחבל שוסי.

- החיילים היו חסרי מוטיבציה משום שחשבו שסין צריכה להילחם ביפן ולא בקומוניסטים.
- [באוקטובר 1936] ג'יאנג קאי-שק ביקר את אנשי המטה בסיאן, והם הציעו לו להפסיק את מלחמת האזרחים ולהילחם יחדיו ביפן. ההצעה נדחתה.
- כשג'יאנג חזר [בדצמבר], אנשיו של ג'יאנג סואה-ליאנג עצרו אותו עד שייענו דרישותיהם.
- הקומוניסטים תיווכו בין הצדדים והובילו לשחרורו של ג'יאנג קאי-שק.

הסבר כיצד השפיעה על המדיניות של ג'יאנג קאי שק כלפי הקומוניסטים וכלפי יפן

בעקבות תקרית סיאן נאלץ ג'יאנג קאי-שק לשנות את המדיניות שלו ולשתף פעולה עם הקומוניסטים ולהפנות את מאמציו למלחמה משותפת נגד יפן. [המסע השישי שהוא תכנן נגד הקומוניסטים לא יצא לפועל].

פירוט: שי, ממלחמות האופיום עד יורשי מאו, עמ' 99-100.

30. הקומוניזם של מאו

- א. הסבר שלושה** צעדים שנקטה סין כדי להפוך לרפובליקה עממית עצמאית לאחר ניצחונו של מאו במלחמת האזרחים.
- ב.** לפניך קטע מתוך מאמר של פרופסור יצחק שיחור, חוקר סין, שפורסם בשנת 1969. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

את יעדיה הלאומיים של סין אפשר לראות בשלושה מעגלים. במעגל הראשון והמימדי — איחודה של סין, כלומר, תיקון גבולותיה והחזרתם של כמה אזורים אשר היו שייכים לה בעבר. במעגל השני — הבטחת ביטחונה של סין באמצעות הקפתה במדינות חִיץ אשר — גם אם לא תהיינה כפופות לה ישירות — הרי לפחות תהיינה אוהדות אותה. ובמעגל השלישי — החזרת השפעתה במדינות אסיה, והגברת השפעתה במדינות אפריקה ואמריקה הלטינית. אפשר לסכם את יעדיה הלאומיים של סין במשפט אחד: הכרה בסין כמעצמה עולמית מדרגה ראשונה.

כאשר סין "מחזרת" אחרי עמי ערב, נעשה הדבר אומנם גם מתוך שאיפה לזכות ביוקרה ובהכרה; אך בראש ובראשונה היא מעוניינת להשיג באמצעות "חיזור" זה את החלשתם של אותם גורמים המפריעים לה להגשים את משימותיה הלאומיות: הכוונה לארצות הברית — או "האימפריאליזם האמריקאי" — ולאחרונה גם לברית המועצות — או: "הרביזיוניזם הסובייטי". בעיני סין גוברת

והולכת הזהות בין ברית המועצות וארצות הברית, והן נעשות בהדרגה ל"אויב משותף" שלה. השקפה זו מנסה סין לכפות גם [על] מדינות אחרות.

אין פירושו של דבר כי מדיניות החוץ הסינית שואפת לקדם אך ורק אינטרסים לאומיים, כפי שאין היא שואפת לקדם רק אינטרסים מהפכניים. יש להביא בחשבון את כל השיקולים שנמנו לעיל, אם כי, כאמור, בזירה החיצונית קודמים ועדיפים בדך כלל השיקולים הלאומיים.

(י' שיחור, **תפקיד המזרח התיכון במדיניותה של סין**, בתוך: סקירה חודשית, ירחון לקציני צה"ל, (1969)

על פי הקטע, הצג את שלושת היעדים הלאומיים של סין בשנות השישים של המאה ה-20.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר שניים מן השיקולים של סין לביטול המדיניות של "הישענות על צד אחד".

הקומוניזם של מאו

א. הסבר שלושה צעדים שנקטה סין כדי לגבש את עצמה לרפובליקה עממית עצמאית לאחר ניצחונה של מאו במלחמת האזרחים / בשנות החמישים והשישים

– סין למדה מרוסיה, אך פיתחה את הרעיונות הרוסיים כדי שיתאימו למציאות בסין, מכיוון שהיה צורך באידאולוגיה מגבשת.

– הישענות על צד אחד, הידוק היחסים עם רוסיה, מכיוון שהייתה זקוקה למדינה חזקה שתעזור לה להתבסס.

– הלאמת רכוש המערב לאחר שנים של עושק, וניתוק היחסים עם שאר האימפריות/מעצמות שמייצגים את המערב הקפיטליסטי, מכיוון שכך התבססו יחסיה עם רוסיה.

– התערבותה והצלחתה האקטיבית במלחמת קוריאה שהעלו את סין על המפה, מכיוון שכבר אי אפשר היה לזלזל בכוחה.

יש לקבל תשובות המתייחסות לזינוק קדימה ולמהפכת התרבות.

פירוט: שי, ממלחמות האופיום עד יורשי מאו, עמ' 119-129.

ב. על פי הקטע, הצג את שלושת היעדים הלאומיים של סין בשנות ה-60 של המאה ה-20

- איחוד של סין / החזרה של אזורים לשליטתה.
- הבטחת הביטחון של סין.
- החזרת ההשפעה של סין במדינות אסיה
- הגברת השפעתה של סין באפריקה.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר שניים מן השיקולים של סין לביטול המדיניות של "הישענות על

צד אחד

- כעס על רוסיה, שלא תמכה בתוכנית החומש השנייה של סין וברפורמת "הקפיצה הגדולה קדימה". מסקנה שרוסיה אינה באמת קומוניסטית, מכיוון שלא תמכה ביוזמות של סין.
- הכישלון של "הקפיצה הגדולה קדימה" גרם לעלייה של המצדדים בפתיחות למודרניזציה. כשמאו התחזק שוב הוא החל במסע נגדם, וההתרחקות מרוסיה הייתה חלק מן ההתרחקות מהלימוד ממדינות אחרות.
- כעס על רוסיה על כך שסירבה לצייד את סין בנשק גרעיני.
- סין ראתה עצמה מנהיגת העולם השלישי. לכן רצתה להפגין עליונות ועצמאות ולא תלותיות והישענות על מדינה אחרת.

פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 134-138.

פרק שני

31. **הסבר שני** מן הגורמים שהובילו לנפילת השושלת המנצ'ואית – גורם אחד **פנימי** וגורם אחד **חיצוני**.

הסבר כיצד השפיעה נפילת השושלת המנצ'ואית על התפיסה הלאומית של סון יאט סאן.

הסבר גורם אחד פנימי שהוביל לנפילת השושלת המנצ'ואית

- שחיתות שלטונית גרמה לשושלת להיות חלשה, מכיוון שהשחיתות לא אפשרה טיפול בבעיות. כל אחד דאג למעמדו.
- הגישה של "ההרשאה השמיימית" יצרה הסתכלות לא פרגמטית על המציאות, מכיוון שלא היו מסוגלים לראות את החולשות והבעיות, שממילא יהפכו את השושלת ללא לגיטימית.
- רפורמות מעטות מדי ומאוחרות מדי של הקיסרות טזה סי. בגלל התגובה המאוחרת לא הצליחו להתמודד בזמן עם שינוי המציאות.
- מרידות ותסכול מצד העם מכיוון שהקשיים והבעיות הוכיחו לכאורה שהשושלת איבדה את ההרשאה שמיימית [מרד טאי פינג].
- רעב ובצורת ואסונות טבע שהחלישו את סין.
- סטודנטים סינים שלמדו מחוץ לסין, שהביאו רעיונות מהפכניים.

הסבר גורם אחד חיצוני שהוביל לנפילתה של השושלת המנצ'ואית

- התערבות המעצמות / הסכמים כפויים שהחלישו את הממשל בסין.
- הפסד במלחמות נגד הבריטים ובהמשך נגד היפנים – היכולת הצבאית של המעצמות גדלה מאוד בזמן שסין הייתה סגורה למערב, לכן היא לא יכלה להתמודד עימן, ונאלצה לחתום על הסכמים שהשאירו אותה בעמדת נחיתות.
- חדירת מוצרי יבוא שהובילו למאזן כלכלי שלילי בסין/ חדירת המעצמות הביאה איתה חדשנות וחוסר מוכנות להסתפק בקיסרות.

הסבר כיצד השפיעה נפילת השושלת המנצ'ואית על התפיסה הלאומית של סון יאט סאן

- למרות הצלחת המהפכה, ויתר סון יאט סאן על תפקידו כנשיא לטובת יואן שה קאי, שבידו היה הכוח.
- המהפכנים עסקו בקידום חוקים כדי לכונן מבנה שלטון רפובליקני – הם הכריזו על חוקה זמנית, על מבנה של שני בתי פרלמנט ועל הסמכויות של הגופים השלטוניים השונים. יואן, שבתחילה הסכים לקבל את החוקה, החל להתנגד לה כשהבין שהיא מגבילה את כוחו.
- סון יאט סאן התפנה לעבודת חינוך פוליטי בסין עצמה ולכן עזב את העיסוק הפוליטי.
- הוקמה מפלגת הגואומינדנג ונוצר שינוי במאזן הפוליטי.
- הקמת רפובליקה / הקמת מדינה סינית-לאומית.
- החלת עקרון השוויון על הבעלות על הקרקע.
- פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 17-64.

32. הסבר את הרפורמה שהתרחשה בסין ברבע האחרון של המאה ה-20 בשני תחומים שונים.

הצג השפעה מדינית אחת של הרפורמה על סין.

הסבר את הרפורמה שהתחוללה בסין ברבע האחרון של המאה ה-20 בשני תחומים שונים

- [חקלאות]: אפשרו לכל גוף שעמד במכסת יצור השנתית שהוקצבה לו לנהל מדיניות פנימית של חלוקת תנאים והטבות כלכליות לעובדים שלו.
- בעקבות חשיבה פרגמטית יותר / סין עברה לסוציאליזם בעל צביון סיני גמיש במקום הנוקשה שהיה בעבר / התבססות על מחשבה ותכנון ולא על אידיאולוגיה בלבד.
- [תעשייה/מסחר]: החלה להתפתח תעשייה ולא רק החקלאות / החוזים לא הבטיחו קצרת אורז לכל עובד, אלא תנאים על פי ההישגים / המדינה החלה בעידוד השקעות זרות בסין על ידי הפחתת מיסים לעסקים שיבחרו להשתקע לאורך זמן / הידוק קשרים עם מדינות מתועשות / קבלת ייעוץ טכני מרוסיה / גידול היקף הסחר עם ארצות הברית / כינון קשרי מסחר עם יפן והקמת סכרים.
- החשיבה הפרגמטית שהרפורמה נתנה לה לגיטימציה, אפשרה חשיבה על שיקולי כדאיות.

– [מדע וטכנולוגיה:] סין לא נרתעה מרכישת ידע טכנולוגי ממדינות מערב אירופה, וקבלת ייעוץ טכני מרוסיה.

בשל ההכרה במציאות שבה המדינות הקומוניסטיות לא הצליחו להיות מוצלחות יותר מבחינה כלכלית מן המדינות הקפיטליסטיות, נוצר צורך להסביר ולהגדיר את הסוציאליזם.

– [צבא:] פנייה למדינות שונות כדי לרכוש מהן נשק. בתחום הצבאי למרות הרפורמה סין נשארה מפגרת אחרי המערב.

הצג השפעה מדינית אחת של הרפורמה על סין

– התקרבות לארצות הברית.

– ברית עם אנגליה בנוגע להונג קונג.

– הסכם עם יפן להידוק הקשרים הכלכליים בין המדינות.

פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 155-163.

